

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Viešosios teisės katedra**

Gintarės Šmitaitės
V kurso, Tarptautinės ir ES teisės
studijų šakos studentės

Magistro darbas

**Kaip ES valstybių narių konstituciniai teismai akceptuoja ES
teisės viršenybės principą: analizė ir kritinis požiūris**

**How the Constitutional Courts of the EU Member States
Accept the Principle of the Supremacy of EU Law: Analysis
and Critical Approach**

Vadovė: doc. dr. Skirgailė Žalimienė
Recenzentas: prof. dr. (HP) Egidijus Šileikis

Vilnius
2021

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame magistro darbe nagrinėjama kaip ES valstybių narių konstituciniai teismai akceptuoja ES teisės viršenybės principą. Analizuojamos Lietuvos, Vokietijos, Airijos, Lenkijos ir Ispanijos konstitucinės nuostatos, kuriomis siekiama įvertinti kaip šiose valstybėse vertinamas ES teisės viršenybės principas. Taip pat siekiama išanalizuoti šių valstybių konstitucinę jurisprudenciją ir taip vertinama, kiek konstituciniai teismai leidžia taikyti ES viršenybės principą, o kokios nuostatos ir konstitucinės vertybės yra neliečiamos.

Pagrindiniai žodžiai: ES teisės viršenybės principas, ES valstybių narių konstituciniai teismai, konstitucijos.

This master's work examines the acceptance by the constitutional courts of EU Member States of the principle of the primacy of EU law. Constitutional provisions of Lithuania, Germany, Ireland, Poland and Spain are analysed to assess how the principle of the primacy of EU law is assessed in these countries. The aim is also to analyse the constitutional jurisprudence of these states, thus assessing the extent to which constitutional courts allow the application of the principle of EU supremacy and which provisions and constitutional values are inviolable.

Key words: the principle of the primacy of EU law, constitutional courts of EU Member States, constitutions.

TURINYS

ĮVADAS	2
1. ES TEISĖS VIRŠENYBĖS PRINCIPAS	4
2. LIETUVOS KONSTITUCIJA IR KONSTITUCINIS TEISMAS	6
2.1 Lietuvos narystės Europos Sąjungoje konstituciniai pagrindai.....	6
2.2 LR Konstitucinio Teismo požiūris į ES teisės viršenybės principą.....	8
3. VOKIETIJOS KONSTITUCIJA IR FEDERALINIS KONSTITUCINIS TEISMAS ..	14
3.1 Vokietijos narystės Europos Sąjungoje konstitucinės nuostatos.....	14
3.2 Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo požiūris į ES teisės viršenybės principą	14
4. AIRIJOS KONSTITUCIJA IR AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS	20
4.1 Airijos narystės Europos Sąjungoje konstituciniai pagrindai.....	20
4.2 Airijos Aukščiausiojo Teismo požiūris į ES teisės viršenybės principą.....	20
5. LENKIJOS KONSTITUCIJA IR LENKIJOS KONSTITUCINIS TRIBUNOLAS	24
5.1 Lenkijos narystės Europos Sąjungoje konstituciniai pagrindai.....	24
5.2 Lenkijos Konstitucinio Tribunolo požiūris į ES teisės viršenybės principą.....	25
6. ISPANIJOS KONSTITUCIJA IR KONSTITUCINIS TEISMAS	30
6.1 Ispanijos narystės Europos sąjungoje konstituciniai pagrindai.....	30
6.2 Ispanijos Konstitucinio Teismo požiūris į ES viršenybės principą.....	31
7. SUFORMULUOTOS ES VALSTYBIŲ NARIŲ TAISYKLĖS, KURIOS TAIKOMOS AKCEPTUOJANT ES TEISĖS VIRŠENYBĖS PRINCIPĄ	36
LITERATŪROS SĄRAŠAS	42
SANTRAUKA	46
SUMMARY	47

IVADAS

Darbo temos aktualumas. Teisės viršenybės principą demokratinės valstybės pripažįsta ir taiko ne tik nacionaliniu, bet ir tarptautiniu lygiu. Teisės viršenybės principas pripažįstamas ir Europos Sąjungos teisėje. Tai yra vienas pagrindinių ES teisės principų, kuriuo vadovaujasi visos valstybės narės. Vis dėlto, Konstitucija, kaip aukščiausia teisinė valstybės teisė užima ypatingą vietą nacionalinėje teisės sistemoje, todėl aktualus jos santykis su valstybių narių pripažįstamu ES teisės viršenybės principu. Ne visų ES valstybių narių konstituciniai teismai tinkamai akceptuoja ES viršenybės principą, todėl magistro darbe siekiama išanalizuoti penkių ES valstybių narių konstitucinę jurisprudenciją ir padaryti išvadą kaip šiose valstybėse akceptuojamas ES teisės viršenybės principas.

Darbo objektas ir tikslas. Nagrinėjant šią temą bei siekiant atsakyti į išsikeltus uždavinius, darbo objektas yra ES valstybių narių konstitucinė jurisprudencija, susijusi su ES teisės viršenybės akceptavimu. Darbo tikslas yra ištirti kaip Lietuvos, Vokietijos, Lenkijos, Airijos, Ispanijos konstituciniai teismai akceptuoja ES teisės viršenybės principą. Siekiama nustatyti ar nekyla kolizijų tarp šių ES valstybių narių konstitucijų ir ES viršenybės. Taip pat šiuo magistru siekiu išsiaiškinti, kokios konstitucinės vertybės ar nuostatos ES valstybėse narėse yra neliečiamos ir kurias galima koreguoti.

Darbo uždaviniai. Vienas iš pagrindinių magistro darbo uždavinių yra (i) nurodyti kaip suprantamas ES teisės viršenybės principas; (ii) išanalizuoti, kokia galia suteikiama ES teisės viršenybės principui ES valstybių narių konstitucijose; (iii) išanalizuoti kaip Lietuvos, Vokietijos, Airijos, Lenkijos, Ispanijos konstituciniai teismai vertina ES teisės viršenybės principą; (iv) reziumuoti ir nurodyti, kokios vyrauja tendencijos, ES valstybių narių konstituciniams teismams akceptuojant ES teisės viršenybės principą.

Tyrimo metodai. Darbo tikslui ir uždaviniams pasiekti yra naudojami įvairūs metodai. Lingvistiniu metodu yra analizuojama teisės viršenybės samprata siaurąja prasme, ES valstybių narių konstitucinės nuostatos. Sisteminiu metodu siekiama nustatyti laikytinos nacionalinės teisės normos ir tarptautinės teisės ryšį. Lyginamuoju metodu yra lyginami skirtingų ES valstybių narių konstituciniai teismai ir tai, kaip jie skirtingai akceptuoja ES teisės viršenybės principą. Aprašomuoju metodu nagrinėjamos Europos Sąjungos Teisingumo Teismo bylos, ES valstybių narių konstitucinių teismų sprendimai. Pasitelkiant loginį metodą yra formuojamos magistrinio darbo išvados.

Darbo originalumas. Magistro darbe bus analizuojama Lietuvos, Vokietijos, Lenkijos, Airijos ir Ispanijos konstitucinė jurisprudencija, kurioje bus siekiama išsiaiškinti,

ar ES valstybių narių konstituciniai teismai pripažino ES teisės viršenybės principą. Bus ne tik analizuojama, tačiau ir vertinama kritiškai. Taip pat Europoje yra parašyta mokslinių darbų, kuriais remiuosi savo darbe ir jie susiję su magistro tema: Redmond Arigho nagrinėjo Vokietijos ir Airijos konstitucinius teismus bei kaip jie akceptuoja ES teisės viršenybės principą, Krystyna Kowalik-Bańczyk nurodo kaip Lenkijos Konstitucinis Teismas aiškina savo poziciją dėl ES viršenybės ir kaip jis pareiškė, kad Lenkijos Konstitucija turi absoliučią viršenybę ES teisės atžvilgiu. Taip pat analizuojamas naujas 2020 metų gegužės 5 d. Vokietijos Konstitucinio Teismo sprendimas, kuris parodo, kad Vokietija pasilieka teisę aiškinti ar ES teisės aktai nėra *ultra vires*. 2017 m. Kristina Normantaitė parašė ir apgynė magistro darbą, kurio tema yra „Europos Sąjungos iššūkis: teisės viršenybės krizė Lenkijoje“, tais pačiais 2017 m. Lauryna Šniraitė apsigynė magistro darbą, kurio tema yra „Europos Sąjungos teisės viršenybės principo užtikrinimas ES valstybėse narėse“. Nors apie ES teisės viršenybę yra parašytas ne vienas magistro darbas, tačiau per pastaruosius penkerius metus nebuvo parašytas nė vienas magistro darbas, kuris nagrinėtų kaip ES valstybių narių konstituciniai teismai akceptuoja ES teisės viršenybės principą.

Svarbiausi šaltiniai. Darbe yra remiamasi 1992 m. Maastrichto sutartimi, 1997 m. Amsterdamo sutartimi, Lietuvos, Vokietijos, Airijos, Lenkijos, Ispanijos konstitucijomis, konstitucinių teismų nutarimais, teismų praktika (Solange I, Solange II, 1964 m. Costa prieš E.N.E.L., 1978 m. Simmenthal sprendimu, 2010 m. Honeywell sprendimu, Pigs and Bacon Commission v McCarron High Court, Internazionale Handelsgesellschaft, Melloni ir kitomis bylomis, kurios buvo svarbios, norint išanalizuoti kaip ES valstybių narių konstituciniai teismai akceptuoja ES teisės viršenybės principą). Taip pat yra remiamasi darbais tokių autorių kaip R. Arigho („*The Supremacy of European Union Law: An Inevitable Revolution or Federalism in Action?*“), K. Kowalic („*Should We Polish It Up? The Polish Constitutional Tribunal and the Idea of Supremacy of EU Law*“). Magistro darbe taip pat remiamasi dviem pranešimais iš 2019 m. išleistos knygos „National Constitutions in European and Global Governance: Democracy, Rights, the Rule of Law“.

1. ES TEISĖS VIRŠENYBĖS PRINCIPAS

Kiekviena ES valstybė narė yra įpareigota įgyvendinti ES teisės viršenybės principą. Jei ES valstybė narė to nepadarys, tai gali būti traktuojama kaip ES teisės pažeidimas. Šiam faktui pripažinti nereikia priimti papildomo teisės akto. Nepaisant to, galima pastebėti tam tikrų pastangų pakeisti reguliavimo lygį ES teisės viršenybės srityje. 1996 m. Amsterdamo sutarties projektas buvo pirmas bandymas įvesti reglamentą dėl ES teisės viršenybės pirminėje Europos Sąjungos teisėje (Amsterdamo sutarties Kembridžo projektas, 1997). Amsterdamo sutarties I.1.6 straipsnyje nustatyta, kad ES teisės viršenybės principas yra toks: „Kilus prieštaravimams tarp nuostatų, taikomų pagal valstybių narių teisinę tvarką (toliau – nacionalinės nuostatomis“) ir tiesiogiai galiojančiomis Bendrijos nuostatomis, viršenybė teikiama pastarosioms. Tuo tikslu valstybės narės teismas prireikus savo iniciatyva susilaiko nuo nacionalinių nuostatų taikymo visais atvejais, jei jos prieštarauja bet kokioms Bendrijos nuostatomis, taikomoms byloms, kuriose kreipiamasi į teismą (Amsterdamo sutarties Kembridžo projektas, 1997). Antras bandymas priimti teisinę taisyklę dėl ES teisės viršenybės ES pirminėje teisėje buvo 2004 metais, kai buvo svarstomos Sutarties dėl Konstitucijos Europai nuostatos. Konstitucinės sutarties I-6 straipsnyje, pavadintame „Sąjungos teisė“, buvo teigiama, kad konstitucija ir įstatymai, kuriuos Europos Sąjungos institucijos priėmė įgyvendindamos jai suteiktą kompetenciją, turėtų turėti viršenybę prieš valstybių narių teisę (Sutartis dėl Konstitucijos Europai, 2005). Šio straipsnio formuluotė, valstybių narių nacionalinės teisinės sistemos be jokių išimčių turėjo pripažinti ES teisės viršenybę. Dėl tokio nesėkmingo Konstitucinės sutarties ratifikavimo ši reforma buvo palikta naujausios ES teisės raidos istorijoje. Sėkmingas bandymas šiuo klausimu buvo pasiektas 2009 m. Lisabonos sutartyje, į kurią buvo įtraukta atskira deklaracija Nr. 17 dėl ES teisės viršenybės. Pagal šią deklaraciją ES teisės viršenybė turėtų būti pripažinta kertiniu ES teisės principu. Pats Deklaracijos Nr. 17 tekstas apibūdino specifinį ES teisės pobūdį. Teisinis pirmumo principo apibrėžimas grindžiamas 2007 m. birželio 22 d. Tarybos teisės tarnybos nuomone dėl Europos Teisingumo Teismo jurisprudencijos. Ši Tarybos teisės tarnybos nuomonė orientuota į 1964 m. Liepos 15 d. bylą *Costa prieš E.N.E.L.*, byla Nr. 6/641. Anot pareiškimo, tame sprendime suformuluota taisyklė galioja ir šiandien. Tai, kad pirmumo principas nebus įtrauktas į sutartį, jokių būdu nepakeis šio principo ir esamos Teisingumo Teismo praktikos (Deklaracija Nr. 17 dėl viršenybės, 2007). Pagal ES sutarties 4 straipsnio reikalavimus, valstybės narės privalo imtis bet kurių reikiamų bendrų ar specialių priemonių, kad užtikrintų savo narystės įsipareigojimus ir nesiimti jokių priemonių, kurios prieštarautų šiems įsipareigojimams.

Todėl negali būti priimami teisės ar administraciniai aktai, prieštaraujantys ES teisei, o prieštaraujantys turėtų būti panaikinti. Šis valstybių narių ir Europos Sąjungos institucijų lojalus bendradarbiavimo principas taip pat reikalauja netaikyti vidaus teisės aktų, prieštarujančių ES teisei – teisės normų kolizijos situacijoje ES teisės norma turi viršenybę prieš jai prieštarujančią nacionalinės teisės normą (Vadapalas, 2017, p. 216). Lisabonos sutarties pirmumo sąlygos lyginamoji analizė, taip pat Amsterdamo sutarties ir Sutarties dėl Konstitucijos Europai pasiūlymas iš pirmo žvilgsnio rodo, kad deklaracija Nr. 17 dėl viršenybės turi mažiau vykdymo galios. Galima spėti, kad dėl to ES valstybės narės galutinai priėmė Lisabonos sutartį ir šiuo metu yra taikoma kaip privaloma Europos Sąjungos teisės norma. Viršenybės principo įtraukimas į Lisabonos sutarties deklaraciją Nr. 17 yra tam tikras esamos Europos Sąjungos teisinės sistemos peržiūra. Autorius mano, kad didžiausią įtaką gali daryti ne ES teisės aktai, o Europos Teisingumo Teismo jurisprudencija, taip pat ES taisyklių taikymas ES valstybių narių nacionalinėje teisėje. Nepaisant to, Lisabonos sutartis yra žingsnis į priekį įgyvendinant Europos Sąjungos teisės viršenybę ir atitinka savo tikslą reikalauti iš ES valstybių narių atsakomybės. Europos Sąjungos teisės viršenybė grindžiama tarptautinėmis sutartimis ir bendrais tarptautinės teisės principais. Tarptautinės teisės pertvarka dažniausiai priklauso nuo konstitucinės teisės ar valstybės nuostatų, leidžiančių tiesiogiai taikyti tarptautines normas ir jos prioriteto prieš vidaus teisę. Tai yra pertvarkymo į nacionalinę teisę klausimas ir negali paveikti tarptautinio valstybės išsipareigojimo vykdyti sudarytas tarptautines sutartis (Ravluševičius, 2011, p. 1375).

Nors kiekviena ES valstybė narė perleidžia Sąjungai svarbias valstybės viešosios valdžios galias, tačiau tai neleidžia teigti, jog jos dėl to praranda pagrindines suverenios ir nepriklausomos valstybės savybes savo teritorijos ir gyventojų atžvilgiu, o Europos Sąjunga tapo valstybių federacija (Vadapalas, 2017, p. 201). Tapdama ES nare, valstybė išlaiko svarbiausių valstybinių klausimų sprendimo kontrolę, užtikrinančią ir jos valstybingumą, ir jos narystės šioje sąjungoje klausimų sprendimą. Nors ES galios yra plačios, jos apibrėžtos ES funkcijomis, o pati Europos Sąjunga išlieka pagrįsta jai suteiktų galių principu. ES viešosios valdžios galių legitimumas kildinamas iš ES piliečių, kurie turi dvigubą tapatybę – Europos Sąjungos ir savo valstybių piliečių. Kartu išsaugomas nacionalinis tapatumas, tačiau šalia jo atsiranda ir bendrasis Europos tapatumas, pagrįstas vertybių bendrumu (Vadapalas, 2017, p. 201). Tačiau ne visos ES valstybės narės suteikia plačias galias Europos sąjungai. Pavyzdžiui, Lenkijos Konstitucinis Teismas atmetė ES teisės principo pripažinimą Konstitucijos atžvilgiu. 2005 m. Gegužės 11 d. Lenkijos Konstitucinis Teismas pareiškė tvirtą ir griežtą poziciją, kad po įstojimo į ES Lenkijos

Respublikos Konstitucija išlieka aukščiausiu įstatymu Lenkijoje. Jei kils konfliktas tarp Lenkijos Konstitucijos ir EB teisės, jis negali būti išspręstas aiškinant teisę. Taip pat pareiškė, kad ES teisės viršenybės principo taikymas Lenkijos teisėje neeliminuoja jo kompetencijos tikrinti ES teisės aktų suderinamumą su Lenkijos Konstitucija, ypač jei tai susiję su nepriimtiniu pagrindinių teisių apsaugos lygio mažėjimu (Biernat, 2006, p. 424).

2. LIETUVOS KONSTITUCIJA IR KONSTITUCINIS TEISMAS

2.1 Lietuvos narystės Europos Sąjungoje konstituciniai pagrindai

Pagal Lietuvos Konstitucinio Teismo jurisprudenciją negalima leisti bet kokio suvereniteto ribojimo (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 22 d. Sprendimas dėl teritorijų planavimo teisės akto Nr. 16). Lietuvos Konstitucijos 2 straipsnis numato, kad suverenitetas priklauso Tautai (Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992). Konstitucijos 3 straipsnyje aiškiai pasakyta, kad niekas negali riboti Tautos suvereniteto ar reikšti pretenzijų į suverenias Tautos galias (Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992). Pažymėtina, kad Konstituciniame akte „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ inter alia nustatyti konstituciniai Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje pagrindai, kurių neįtvirtinus Konstitucijoje Lietuvos Respublika negalėtų būti visateise Europos Sąjungos nare: Lietuvos Respublika, būdama Europos Sąjungos valstybe nare, dalijasi ar patiki Europos Sąjungai valstybės institucijų kompetenciją sutartyse, kuriomis yra grindžiama Europos Sąjunga, numatytose srityse ir tiek, kad kartu su kitomis Europos Sąjungos valstybėmis narėmis bendrai vykdytų narystės įsipareigojimus šiose srityse, taip pat naudotųsi narystės teisėmis (LR Konstitucinis aktas dėl LR narystės Europos Sąjungoje, 2004). Ši konstitucinė nuostata vienija svarbius Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje principus: Lietuvos narystė Sąjungoje pagrįsta stojimo ir kitomis ES sutartimis, pagal kurias Lietuvos Respublika dalijasi ar patiki Europos Sąjungai tam tikrą kompetenciją ir kurios apibrėžia kompetencijos pasidalijimo ar patikėjimo apimtį. Pagal Konstitucinio akto 2 dalį, kompetencijos suteikimas Europos Sąjungai skirtas vykdyti Lietuvos narystės įsipareigojimus ir naudotis jos narystės teisėmis. Pagal ES sutarties 5 straipsnio 2 dalį, valstybės suteikė Sąjungai kompetenciją „siekiant Sutartyse nustatytų tikslų“ (Vadapalas, 2017, p. 201). Antrame šio LR Konstitucinio akto straipsnyje nurodyta, kad Europos Sąjungos teisės normos yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis. Jeigu tai kyla iš sutarčių, kuriomis grindžiama Europos Sąjunga, Europos Sąjungos teisės normos taikomos tiesiogiai, o teisės normų kolizijos atveju jos turi viršenybę prieš Lietuvos Respublikos įstatymus ir kitus teisės aktus (LR Konstitucinis aktas dėl LR narystės Europos Sąjungoje, 2004). Pabrėžtina, kad šie konstituciniai Lietuvos

Respublikos narystės Europos Sąjungoje pagrindai įtvirtinti Konstitucijoje vykdant referendumą pareikštą Tautos valią, kad Lietuvos Respublika būtų Europos Sąjungos narė. Konstitucinio įstatymo analizė leidžia daryti išvadą, kad Konstitucinio įstatymo taisyklės priima ir leidžia ES galių ribojimo principo taikymą. ES Teisingumo Teismui priklauso spręsti, ar Europos Sąjungos institucijos, priimdamos ES teisės aktą, neperžengė ES sutartyse Sąjungai suteiktos kompetencijos ribų. Be abejo, tai nepanaikina Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo kompetencijos spręsti, ar Lietuvos teisės aktai, taip pat ir tie, kuriais įgyvendintos ES direktyvos, neprieštarauja Konstitucijai. Kita vertus, kilus klausimui, ar ES institucijos, priimdamos perkeltą direktyvą, neperžengė joms pagal ES sutartis suteiktos kompetencijos ribų, jis šį klausimą turi perduoti spręsti prejudicinės procedūros tvarka pagal Sutarties dėl ES veikimo 267 straipsnį (Vadapalas, 2017, p. 202). Plėtojantis Europos Sąjungai, Lietuvos Respublikos Konstitucija neleidžia perleisti tokių galių, kurių atsisakymas reikštų Lietuvos, kaip valstybinės bendruomenės, pabaigą (Jarukaitis, 2011, p. 297). Tokio perleidimo aktų konstitucingumo kontrolė yra Konstitucinio Teismo prerogatyva. Kita vertus, ES reikia suvokti kaip vieną priemonių užtikrinti tęstinį ir veiksmingą šioje organizacijoje esančių politinių bendruomenių valstybingumą. Būtent tai, taip pat kompetencijos pasidalijimas viršnacionalinio pobūdžio bendradarbiavimo tikslams pasiekti leidžia gerai suprasti Lietuvos Respublikos Konstitucinį aktą dėl narystės ES, išplėtusį Konstituciją. Toks suvokimas ypač svarbus, kai kalbama apie dvi pagrindines Konstitucinio akto nuostatas: pirma, Lietuva dalijasi ar patiki Europos Sąjungai valstybės institucijų kompetenciją ES sutartimis numatytose srityse ir, antra, ES teisės normos yra sudedamoji Lietuvos teisinės sistemos dalis ir pagal šias sutartis turi būti taikomos tiesiogiai ir turi viršenybę (Vadapalas, 2017, p. 202). Konstitucijos 7 straipsnio nuostata, jog „negalioja joks įstatymas ar kitas aktas, priešingas Konstitucijai“ negali padaryti negaliojančiais ES teisės aktų (LR Konstitucija, 1992). Konstitucinis Teismas 1995 m. sausio 24 d. išvadoje nurodė, kad ši nuostata negali padaryti negaliojančia tarptautinės sutarties, prieštaraujančios Konstitucijai. Tokia priešara gali kelti problemų įgyvendinant sutartį Lietuvos Respublikos vidaus teisėje (Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada). Analogiškos taisyklės turėtų būti laikomasi ir taikant ES teisės normas. Akivaizdu, kad jos turėtų būti taikomos vienodai visose valstybėse narėse. Be to, dar reikėtų vadovautis minėtosiomis ES teisės normų aiškinimo taisyklėmis: konstitucinės ir kitos nacionalinės teisės normos turi būti aiškinamos kiek įmanoma taip, kad jų turinys atitiktų ES teisę; jei galimas daugiau nei vienas aiškinimo variantas, aiškinimas kiek įmanoma turi labiausiai atitikti ES sutarčių nuostatas ir bendruosius ES teisės principus (Vadapalas, 2017, p. 208). Lietuvos Respublikos teismai, vadovaudamiesi valstybių narių

ir Europos Sąjungos institucijų lojalaus bendradarbiavimo principu, įtvirtintu ES sutarties 4 straipsnyje, be to, pagal Sutarties dėl ES veikimo 267 straipsnį, esant tokiai situacijai turėtų pasinaudoti kreipimosi į ES Teisingumo Teismą dėl prejudicinio sprendimo procedūros. Tokios konstitucinės kolizijos atveju dar reikėtų vadovautis minėtąja taisykle, kad Europos Sąjungos kompetencijos ribų nustatymas grindžiamas suteikimo principu, kad Sąjunga veikia neperžengdama ribų kompetencijos, kurią, siekiant Sutartyse nustatytų tikslų, jai šiose Sutartyse suteikė valstybės narės (Vadapalas, 2017, p. 208). Visa ES sutartimis Europos Sąjungai nepriskirta kompetencija priklauso valstybėms narėms. Reikėtų pabrėžti, kad dėl Lietuvos konstitucinės teisės ir ES teisės materialinių normų prieštaravimo, tokio tiesioginio prieštaravimo galimybė yra labiau hipotetinė nei reali, nes abiejų teisės sistemų pamatinės normos pagrįstos tais pačiais demokratiniais principais (Vadapalas, 2017, p. 208). Lietuvos Respublika, tapdama ES valstybe nare, išsaugo svarbiausių valstybės, jos egzistencinių klausimų sprendimo monopolį. Viešosios valdžios galių pasidalijimas tarp ES ir valstybių narių pagrįstas ne šių galių pasisavinimu, jų konfliktu, o kompetencijos pasidalijimu bendriems tikslams pasiekti (Jarukaitis, 2011, p. 84).

Europos Sąjungos sutarties 5 straipsnis skelbia, kad Sąjungos kompetencijos ribų nustatymas grindžiamas suteikimo principu (1 d.), pagal kurį Sąjunga veikia tik neperžengdama ribų kompetencijos, kurią, siekiant Sutartyse nustatytų tikslų, jai šiose Sutartyse suteikė valstybės narės. Visa Sutartimis Sąjungai nepriskirta kompetencija priklauso valstybėms narėms (2 d.). Šie principai įtvirtinti ir Konstituciniame akte dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje (Vadapalas, 2017, p. 201). Asociacijos sutartyje ir Lietuvos stojimo į Europos Sąjungą sutartyje nebuvo jokių specialių nuostatų dėl Europos Sąjungos teisės viršenybės prieš Lietuvos teisę.

2.2 LR Konstitucinio Teismo požiūris į ES teisės viršenybės principą

ES valstybės savo rankose išlaiko esminių tolesnės ES integracijos klausimų ir savo valstybingumo atributų kontrolę, kas ypač pasakytina apie naujos kompetencijos perleidimą šiai sąjungai, jos institucinės sistemos plėtrą, naujų narių priėmimą. Plėtojantis Europos Sąjungai, Lietuvos Respublikos Konstitucija neleidžia perleisti tokių galių, kurių atsisakymas reikštų Lietuvos, kaip valstybinės bendruomenės, pabaigą (Jarukaitis, 2011, p. p. 297). Tokio perleidimo aktų konstitucingumo kontrolė yra Konstitucinio Teismo prerogatyva. Kita vertus, ES reikia suvokti kaip vieną priemonių užtikrinti tęstinį ir veiksmingą šioje organizacijoje esančių politinių bendruomenių valstybingumą. Būtent tai,

taip pat kompetencijos pasidalijimas viršnacionalinio pobūdžio bendradarbiavimo tikslams pasiekti leidžia gerai suprasti Lietuvos Respublikos Konstitucinį aktą dėl narystės ES, išplėtusį Konstituciją. Toks suvokimas ypač svarbus, kai kalbama apie dvi pagrindines Konstitucinio akto nuostatas: pirma, Lietuva dalijasi ar patiki Europos Sąjungai valstybės institucijų kompetenciją ES sutartimis numatytose srityse ir, antra, ES teisės normos yra sudedamoji Lietuvos teisinės sistemos dalis ir pagal šias sutartis turi būti taikomos tiesiogiai ir turi viršenybę (Vadapalas, 2017, p. 202).

Seimo narių grupė kreipėsi į Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti, ar Elektros energetikos įstatymo 15 straipsnio 2 dalies nuostata „Vartotojo įrenginiai gali būti prijungiami prie perdavimo tinklų tik tokiais atvejais, kai skirstomųjų tinklų operatorius dėl nustatytų techninių arba eksploatacijos reikalavimų atsisako prijungti prie skirstomųjų tinklų vartotojo įrenginius, esančius skirstomųjų tinklų operatoriaus licencijoje nurodytoje veiklos teritorijoje“ neprieštarauja Konstitucijos 5 straipsnio 2 daliai, 46 straipsnio 1, 2, 4, 5 dalims, konstituciniam teisinės valstybės principui. Konstitucinis Teismas nusprendė priimti nagrinėti pareiškėjo – Seimo narių grupės prašymą (Konstitucinio Teismo 2008 m. gruodžio 4 d. nutarimas). Toks sprendimas buvo motyvuotas tuo, kad patenkinus Seimo narių prašymą atšaukti jų parašus būtų iš esmės paneigta jau įgyvendinta Seimo narių grupės teisė kreiptis į Konstitucinį Teismą, t. y. būtų paneigtas kitų 24 Seimo narių, pasirašiusių minėtą Seimo narių grupės prašymą, „teisėtas lūkestis, kad jų jau įgyvendinta teisė kartu su kitais Seimo nariais kreiptis į Konstitucinį Teismą ištirti teisės akto atitiktį Konstitucijai nebus paneigta po to, kai jų visų bendras prašymas bus gautas Konstituciniame Teisme ir bus pradėti Konstitucinio Teismo įstatyme ir Konstitucinio Teismo reglamente nurodyti procesiniai veiksmai“ (Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 15 d. sprendimas). Rengdamas bylą posėdžiui ir atsižvelgdamas į tai, kad Elektros energetikos įstatymas (2004 m. liepos 1 d. redakcija) įgyvendina Direktyvą, kuri pagal jos konstatuojamosios dalies nuorodą priimta Europos bendrijos steigimo sutarties nustatyta tvarka, o pagal Konstitucijos sudedamąją dalį – Konstitucinį aktą „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ Europos Sąjungos teisės normos, kylančios iš Europos Sąjungą grindžiančių sutarčių, kolizijos atveju turi viršenybę prieš Lietuvos Respublikos įstatymus, Konstitucinis Teismas 2007 m. gegužės 8 d. priėmė sprendimą „Dėl kreipimosi į Europos Bendrijų Teisingumo Teismą priimti prejudicinį sprendimą“, kuriuo nusprendė kreiptis į Europos Bendrijų Teisingumo Teismą su prašymu priimti prejudicinį sprendimą šiuo klausimu: ar 2003 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2003/54/EB dėl elektros energijos vidaus rinkos bendrųjų taisyklių, panaikinančios Direktyvą 96/92/EB, 20 straipsnis turi būti aiškinamas kaip įpareigojantis

valstybes nares nustatyti tokį teisinį reguliavimą, pagal kurį bet kuri trečioji šalis savo nuožiūra, jei tik yra elektros energijos sistemos „būtinų pajėgumų“, turi teisę pasirinkti, prie kurios sistemos – elektros energijos perdavimo ar elektros energijos paskirstymo ji nori prisijungti, o tokios sistemos operatorius turi pareigą suteikti prieigą prie tinklo (Konstitucinio Teismo 2008 m. gruodžio 4 d. nutarimas). Argumentuodamas tokį kreipimąsi Konstitucinis Teismas minėtame sprendime inter alia pažymėjo, kad Konstitucijos sudedamąja dalimi esančio Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ 2 dalies nuostatose *expressis verbis* nustatyta kolizijos taisyklė, įtvirtinanti Europos Sąjungos teisės aktų taikymo viršenybę tais atvejais, kai Europos Sąjungos teisės nuostatos, kylančios iš sutarčių, kuriomis grindžiama Europos Sąjunga, konkuruoja su teisiniu reguliavimu, nustatytu Lietuvos nacionaliniuose teisės aktuose (nesvarbu, kokia jų teisinė galia), išskyrus pačią Konstituciją (Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas). Europos Bendrijų Teisingumo Teismas 2008 m. spalio 9 d. priėmė prejudicinį sprendimą, kuriame nusprendė: „2003 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2003/54/EB dėl elektros energijos vidaus rinkos bendrųjų taisyklių, panaikinančios Direktyvą 96/92/EB, 20 straipsnis turi būti aiškinamas taip, kad jis nustato tik su trečiųjų šalių prieiga, o ne su jų prijungimu prie elektros energijos perdavimo ir paskirstymo tinklų susijusias valstybių narių pareigas bei nenumato, jog prieigos prie tinklų sistema, kurią privalo įdiegti valstybės narės, turi leisti reikalavimus atitinkančiam vartotojui savo nuožiūra pasirinkti tinklo, prie kurio jis pageidauja prisijungti, tipą. Šiame nutarime pažymėtina ir tai, kad pagal Konstitucijos sudedamosios dalies – Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ 2 dalį Europos Sąjungos teisės normos yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis. Minėta, jog Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad Konstitucijoje Europos Sąjungos teisės atžvilgiu yra *expressis verbis* nustatyta kolizijos taisyklė, įtvirtinanti Europos Sąjungos teisės 10 aktų taikymo viršenybę tais atvejais, kai Europos Sąjungos teisės nuostatos, kylančios iš sutarčių, kuriomis grindžiama Europos Sąjunga, konkuruoja su teisiniu reguliavimu, nustatytu Lietuvos nacionaliniuose teisės aktuose (nesvarbu, kokia jų teisinė galia), išskyrus pačią Konstituciją (2006 m. kovo 14 d. nutarimas, 2007 m. gegužės 8 d. sprendimas). Konstitucinis Teismas nutarė pripažinti, kad Lietuvos Respublikos elektros energetikos įstatymo 15 straipsnio 2 dalies nuostata „Vartotojo įrenginiai gali būti prijungiami prie perdavimo tinklų tik tokiais atvejais, kai skirstomųjų tinklų operatorius dėl nustatytų techninių arba eksploatacijos reikalavimų atsisako prijungti prie skirstomųjų tinklų vartotojo įrenginius, esančius skirstomųjų tinklų operatoriaus

licencijoje nurodytoje veiklos teritorijoje“ neprieštaruja Lietuvos Respublikos Konstitucijai (LR elektros energetikos įstatymas, 2004).

2006 m. kovo 14 d. Konstitucinio Teismo nutarime detalizuotas Konstituciniame akte įtvirtintas ES teisės viršenybės Lietuvos teisės aktų nuostatų atžvilgiu principas: Konstitucijoje ne tik įtvirtintas principas, kad tais atvejais, kai nacionalinis teisės aktas nustato tokį teisinį reguliavimą, kuris konkuruoja su nustatytoju tarptautinėje sutartyje, turi būti taikoma tarptautinė sutartis, bet ir Europos Sąjungos teisės atžvilgiu yra *expressis verbis* nustatyta kolizijos taisyklė, įtvirtinanti ES teisės aktų taikymo viršenybę tais atvejais, kai ES teisės nuostatos, kylančios iš sutarčių, kuriomis grindžiama Europos Sąjunga, konkuruoja su teisiniu reguliavimu, nustatytu Lietuvos nacionaliniuose teisės aktuose, išskyrus pačią Konstituciją (Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas).

Galima daryti išvadą, kad iki 2014 metų LR KT Konstituciją vertino kaip aukštesnę teisinę galią turintį teisės aktą, kuriuo remiantis yra grindžiama narystė ES. Iš Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimo aišku, kad Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ 1 straipsnis gali būti laikomas Konstitucijos atvirumo Europos Sąjungos teisei pagrindu: tai matyti aiškinant Lietuvos Respublikos dalyvavimo ekonominėje ir pinigų sąjungoje bei Lietuvos banko konstitucinio statuso klausimus (LR Konstitucinio teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimas). Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad viena iš sričių, kurioje pagal Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ 1 straipsnį Lietuvos Respublika, būdama Europos Sąjungos valstybe nare, dalijasi ir patiki Europos Sąjungai valstybės institucijų kompetenciją, yra ekonominė ir pinigų sąjunga, kurios valiuta – euras. Konstitucinis visateisio Lietuvos Respublikos dalyvavimo Europos Sąjungoje imperatyvas lemia konstitucinį Lietuvos Respublikos įsipareigojimą būtent kaip visateisei narei dalyvauti ekonominės ir pinigų sąjungos valstybių integracijoje – įsivesti bendrą šios sąjungos valiutą eurą, išimtinę kompetenciją pinigų politikos srityje patikėti Europos Sąjungai. Toks konstitucinis Lietuvos valstybės įsipareigojimas kartu yra jos narystės Europos Sąjungoje įsipareigojimas, kurį būtina vykdyti laikantis Konstitucijoje įtvirtintos Lietuvos valstybės geopolitinės orientacijos ir konstitucinio *pacta sunt servanda* principo (LR Konstitucinio teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimas). Atsižvelgiant į tai, priėmus Konstitucinį aktą „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ pakito konstitucinio Lietuvos banko instituto teisinio reguliavimo turinys. Pagal Konstituciją įgyvendinant Lietuvos valstybės įsipareigojimą patikėti išimtinę kompetenciją pinigų politikos srityje Europos Sąjungai, Lietuvos banko kompetencija šioje, taigi ir pinigų emisijos, srityje turi būti patikėta

Europos Centriniam Bankui. Atsižvelgiant į tai, Lietuvos banko konstitucinis statusas apibūdinamas kaip Lietuvos Respublikos centrinio banko, kurio kompetencijos dalis yra patikėta Europos Centriniam Bankui ir kuris yra sudedamoji Europos centrinių bankų sistemos dalis. Todėl pagal Konstituciją laidojamos ir atitinkamos Lietuvos banko nepriklausomumo garantijos (LR Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimas). Atsižvelgęs į tai, Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad įstatymų leidėjas, reguliuodamas Lietuvos banko veiklą, turi paistyti jo, kaip sudedamosios Europos centrinių bankų sistemos dalies, konstitucinio statuso ir atitinkamų Lietuvos banko bei jo valdybos pirmininko nepriklausomumo garantijų. Tai, be kita ko, reiškia, kad negali būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, kuriuo būtų sudarytos prielaidos įstatymų leidžiamajai ar vykdomajai valdžiai daryti įtaką Lietuvos bankui, negali būti nustatyti tokie Lietuvos banko valdybos pirmininko atleidimo nepasibaigus įgaliojimų laikui pagrindai, kurie nebūtų susiję su šioms pareigoms eiti nustatytų reikalavimų neatitiktimi ar sunkaus nusižengimo padarymu (LR Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimas).

E. Kūris teigia, kad minėtame Konstitucinio Teismo sprendime „sukonstruotas“ ES teisės ir Lietuvos konstitucinės teisės sambūvio algoritmas, kuris, viena vertus, pripažįsta politines realijas, susijusias su gilesnės europinės integracijos siekiu, ir neužkerta kelio atitinkamiems teisiniams procesams, kita vertus, neaukoja Konstitucijos viršenybės ir iš jos kylančios visų teisės. aktų hierarchijos (Kūris, 2008, p. 682–683). E. Jarašiūnas laikosi nuostatos, kad Konstitucijos viršenybės principas buvo ir lieka nepaneigtas, Lietuva dalyvauja Europos integracijos procesuose tik remdamasi Konstitucija, o ji buvo ir liko pirminė aukščiausioji šalies teisė. Be to, E. Jarašiūnas teigia, kad yra visos prielaidos suderinti nacionalinę ir europinę teisę, kadangi Konstitucija ir ES teisė grindžiama bendromis vertybėmis. Tik darnus nacionalinės teisės, grindžiamos Konstitucija, ir Europos Sąjungos teisės taikymas gali užtikrinti sėkmingą Europos šalių vienijimosi raidą (Jarašiūnas, 2008, p. 613–644). ES teisės ir Konstitucijos santykio atžvilgiu E. Kūris pabrėžia „abipusiškai draugiško aiškinimo“ svarbą, kai abi teisinės sistemos gali konverguoti per jurisprudenciją (Kūris, 2008, p. 694). Darytina išvada, kad ir minėtoje Konstitucinio Teismo praktikoje, pagrįstoje Konstitucijos normomis, ir mokslininkų darbuose atspindima pozicija dėl ES teisės ir Konstitucijos santykio iš esmės neatitinka Europos Teisingumo Teismo praktikoje formuojamos ES teisės viršenybės principo koncepcijos. Kita vertus, pastebėtina, kad nei Europos Teisingumo Teismas savo praktikoje, nei kitos ES institucijos savo veiksmams nesiekia aštrinti ES teisės ir nacionalinių konstitucijų santykio problematikos. Manytina, kad Europos Teisingumo Teismą netiesiogiai tenkina minėtas abiejų pusių draugiško interpretavimo kelias, kuris iš esmės

yra priimtinas ir ES valstybių narių teismams. Teismai, pasirinkę šį abiem pusėms draugišką interpretavimo kelią, kiekvienu konkrečiu atveju privalo ieškoti pusiausvyros tarp teisės principų, kurie yra bendri europinei teisės tradicijai (Jarukaitis, 2009, p. 326–354).

Konstitucinis Teismas ne kartą kreipėsi į Teisingumo Teismą. Pavyzdžiui, 2017 m. gruodžio 20 d. buvo pateiktas prašymas priimti prejudicinį sprendimą, nes byloje Konstituciniam Teismui kilo klausimas ar Europos Parlamento ir Tarybos Reglamento Nr. 1308/2013, kuris priimtas remiantis Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo nuostatomis, aiškinimo klausimas yra svarbus sprendžiant ar Ūkio subjektų, perkančių - parduodančių žalią pieną ir prekiaujančių pieno gaminiais, nesąžiningų veiksmų draudimo įstatymo nuostatos neprieštarauja Konstitucijai (LR Konstitucinio Teismo 2017 m. gruodžio 20 d. sprendimas). Konstitucinis Teismas turėjo kreiptis į Europos Sąjungos Teisingumo Teismą, kad pirmiausia šis atsakytų į klausimą, kuris kilo dėl Reglamento tam, kad galėtų tinkamai atsakyti į nacionalinio akto konstitucingumo klausimą (LR Konstitucinio Teismo 2017 m. gruodžio 20 d. sprendimas). Lietuvos Respublikos atveju Konstitucinis Teismas yra priėmęs nutarimą, kuriame teigė, kad yra teismas, tačiau daugelis Europos Sąjungos konstitucinių teismų mano, kad nepatenka į „teismo“ sąvoką. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas yra pasakęs, kad „teismas“ nėra viena griežta sąvoka, o labiau tam tikrus požymius turinti institucija, kuri būtų priskirta prie teismo. Šie požymiai yra nepriklausomumas, nuolatinė veikla, įstatymų taikymas bei privaloma jurisdikcija (Prapiestyte, 2012, p. 38).

Konstitucinio teismo pirmininkas Dainius Žalimas teigia, kad anksčiau Konstitucija buvo suprantama kaip labiau izoliuota nuo tarptautinės ir europinės teisės, galbūt to tiesiogiai ir nedeklaruojant, tačiau akcentuojant Konstitucijos viršenybės principą. Tačiau dabar KT praktikoje akivaizdi tendencija labiau derinti du viršenybės aspektus – Konstitucijos viršenybę ir pagarbą tarptautinei ir Europos Sąjungos teisei. Tai liepia daryti pati Konstitucija, kuri, būdama šalies aukščiausioji teisė, negali būti izoliuota nuo tarptautinės ir europinės teisės, o priešingai, ji pati įpareigoja būti atvirais tarptautinei ir ES teisei. Tai lemia konstituciniai teisinės valstybės, pagarbos tarptautinei teisei, atviros pilietinės visuomenės ir vakarietiškos geopolitinės orientacijos principai (Žalimas, 2018, p. 8).

Galima daryti išvadą, kad Lietuva pasirinko pripažinti ES teisės viršenybę, tačiau Lietuva pripažįsta ES teisės viršenybę Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų atžvilgiu, išskyrus Konstituciją. Šios šalies Konstitucinis Teismas netikrina ES teisės aktų

ar jie yra *ultra vires*, jeigu kyla neaiškumų, teikia prašymus ES Teisingumo Teismui priimti prejudicinį sprendimą.

3. VOKIETIJOS KONSTITUCIJA IR FEDERALINIS KONSTITUCINIS TEISMAS

3.1 Vokietijos narystės Europos Sąjungoje konstitucinės nuostatos

Kai Vokietija tapo EEB nare, Federalinis Konstitucinis Teismas anksti pripažino, kad nors pats Konstitucijos tekstas nebuvo pakeistas, Europos integracijos procesas turi esminės įtakos Konstitucijos turiniui. Tokiu būdu Vokietijos Konstitucijos 24 straipsnis tapo Bendrijos teisės autonomijos ir viršenybės pripažinimo pagrindu (Vokietijos Konstitucija, 1949). 1949 m. Vokietijos Konstitucijos 24 straipsnio 1 dalyje yra įtvirtinta galimybė perduoti savo suverenias galias tarptautinėms organizacijoms (Vokietijos Konstitucija, 1949). Nuo Vokietijos Federacijos gyvavimo pradžios Vokietija numatė galimybę perduoti savo suverenių įgaliojimus vykdyti viršnacionalinėms institucijoms, priimant nacionalinį įstatymą. Vokietijai, tapus EB nare kuriam laikui užteko šios nuostatos, pripažįstant ES teisę ir jos veikimo principus, tačiau 1990 m. susiliejus dviem Vokietijos dalims, Vokietijos Konstitucija buvo papildyta, įtraukiant 23 straipsnį, kuriame reglamentuotas ES ir Vokietijos teisės santykis. Vokietijos Federacinės Respublikos Konstitucijos 23 straipsnio 1 dalyje skelbiama: “Federacinė Respublika, siekdama vieningos Europos idėjos, gali perduoti savo suverenias teises ES institucijoms, priimdama įstatymą” (Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinis įstatymas, 2004, p. 49). VFR Konstitucijoje yra nustatyta, kad visuotinai pripažįstamos tarptautinės teisės normos tapusios sudėtine Vokietijos teisės dalimi, turi viršenybę nacionalinių įstatymų atžvilgiu ir nustato teises ir pareigas tiesiogiai asmenims, gyvenantiems Vokietijos federacijos teritorijoje (Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinis įstatymas, 2004, p. 49). Šios Konstitucijos nuostatos leidžia teigti, kad Vokietijoje yra pakankami ES teisės galiojimo ir veikimo nacionalinėje teisėje pagrindai ir yra pripažįstamas tarptautinės teisės viršenybės prieš nacionalinius įstatymus principas, todėl neturėtų kilti ES teisės konfliktų. Tačiau Vokietijos teismai ilgai priešinosi ES teisės viršenybės principo taikymui ir ETT nustatytų normų įtvirtinimui nacionalinėje teisėje.

3.2 Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo požiūris į ES teisės viršenybės principą

Pirmas rimtas iššūkis ES teisės viršenybei buvo 1974 m. byloje *Internationale Handelsgesellschaft mbH v. EVGF*, kai po ETT išaiškinimo dėl reglamento viršenybės

Konstitucijos atžvilgiu, Vokietijos administracinis teismas vis tiek nusprendė kreiptis į Vokietijos Federalinį Konstitucinį Teismą, dėl jo sprendimo ar EB reglamento nuostatos dėl pagrindinių teisių neprieštarauja Vokietijos Konstitucijai. Federalinis Konstitucinis Teismas pirmiausia sprendė nagrinėjamo dalyko liečiamumo (susietumo) klausimą. (Arnulf, 1999, p. 102). Federalinis Konstitucinis Teismas pasisakė dėl konstitucinės teisės ir ES teisės santykio. Teismas nustatė, kad ES teisė nėra sudėtinė nei nacionalinės teisės, nei tarptautinės teisės dalis. Ji yra nepriklausoma teisinė sistema, turinti autonominius teisės šaltinius, todėl daroma išvada, kad nacionalinė ir ES teisė yra viena nuo kitos nepriklausančios. Teismas taip pat pabrėžė, kad ES teisėje nėra pagrindinių teisių apsaugos mechanizmo, todėl tol, kol ES teisėje pagrindinių teisių apsauga nebus užtikrinama tokiu pačiu lygiu kaip užtikrina Vokietijos Konstitucija, ES teisės priemonės Vokietijoje bus kontroliuojamos pagal Vokietijos Konstituciją, kuri užtikrina pagrindinių teisių ir laisvių apsaugą. Išsprendęs savo jurisdikcijos klausimą, Teismas išnagrinėjo bylą iš esmės ir nustatė, kad ginčijamos nuostatos neprieštarauja Konstitucijai (*Internationale Handelsgesellschaft mbH v. EVGF* byloje, 1970). Pagal *Solange I* sprendimą, Vokietijos teismai patys nustato, ar Sąjungos teisė pažeidžia Vokietijos konstitucinę teisę ir jie pasilieka teisę taikyti nacionalinę konstitucinę teisę prieš Sąjungos teisę. Faktinės aplinkybės šioje byloje susijusios su dviem tuometinės Europos bendrijos reglamentais. Šiuose įstatymuose nustatytas terminas, per kurį bendrovė gali eksportuoti prekes Bendrijoje, po kurio bendrovė negalės susigrąžinti pradinio administracinio užstato. Ieškovė norėjo užginčyti šią Europos taisyklę, teigdama, kad ji pažeidė kai kurias Vokietijos Konstitucijoje įtvirtintas pagrindinių teisių garantijas, t. y. veiksmų laisvę, disponavimą ir ekonominę laisvę (Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 1974 m. gegužės 29 d. sprendimas). Be to, buvo tvirtinama, kad šie pažeidimai yra neproporcingi ir taip pažeidžiama Vokietijos konstitucinė proporcingumo garantija. Galiausiai konstatuodamas, kad taisyklės, pagal kurias reikalaujama prarasti užstatą, nepažeidė Vokietijos konstitucinės teisės garantuojamų teisių, Teisingumo Teismas vis dėlto pasinaudojo proga pareikšti nepasitenkinimą ETT pretenzija į galutinę teisinę galią Vokietijos konstitucinei teisei. (Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 1974 m. gegužės 29 d. sprendimas). Todėl ši teisinė analizė aiškiai prieštaravo tam, ką ESTT nusprendė *Costa prieš E.N.E.L.* ir *Simmenthal* bylose. Svarbu pabrėžti Teismo nuomonę, kad pagrindinių teisių apsauga Sąjungos teisės lygmeniu nebuvo pakankama, palyginti su nacionalinėje teisėje numatyta teisių apsauga. Todėl šioje vietoje diskusijos vyko dėl pagrindinių teisių garantijų ir atrodė, kad tai turėtų apsaugoti Sąjungos teisę pagrindines teises tokiu pačiu būdu, tada ES teisės viršenybė galėtų būti pripažinta nacionalinėje teisėje

tokiu būdu, kokiu remiasi ETT (Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 1974 m. gegužės 29 d. sprendimas). Šiuo *Solange I* sprendimu, Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas parodė, kad nepripažįsta ES teisės viršenybės konstitucinės teisės atžvilgiu dėl nepakankamos pagrindinių teisių apsaugos EB teisėje, nors realiai nei viena EB teisės norma nebuvo Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo pripažinta kaip prieštaraujanti Konstitucijai (Pernice, 1998, p. 61). 1986 m. Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas *Solange II* byloje sušvelnino savo poziciją ir pripažinęs, kad nuo šiol ETT faktiškai užtikrina pagrindinių teisių ir laisvių apsaugą, todėl Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas atsisako savo jurisdikcijos ES teisės aktų atžvilgiu (Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 1986 m. spalio 22 d. sprendimas). *Solange II* byloje Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas atsisakė abejonių dėl Europos pagrindinių teisių apsaugos standarto. Kol Europos teisė garantuos panašų teisių apsaugos lygį, Vokietijos teismai nebus įpareigoti nagrinėti Bendrijos teisės aktų suderinamumo su vidaus pagrindinių teisių apsauga. Tačiau svarbu paminėti, kad jie vis tiek pasilieka teisę spręsti, ar buvo pažeistos pagrindinės teisės. Teismo sprendime nepritaikiyta ETT nuomonei dėl viršenybės ir buvo aiškiai nurodyta, kad aukščiausia viršenybė priklauso nuo Vokietijos konstitucinės teisės. *Solange II* byloje buvo pasiūlyta, kad Vokietijos teismai, o ne ESTT nustatytų, ar pažeidžiamos pagrindinės teisės, kurios garantuojamos tiek Sąjungos, tiek šalies lygmeniu (Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 1986 m. spalio 22 d. sprendimas). Tačiau Vokietijos teismai nebuvo linkę nusileisti ir besąlygiškai priimti ES teisės viršenybę. Tai parodo 1993 m. byla *Brunner v. European Union treaty* Federaliniam Konstituciniam teismui buvo paduotas skundas, kuriame kvestionuojama pati Vokietijos, kaip valstybės teisė, atsižvelgiant į Konstitucijos nuostatas ratifikuoti ES sutartį (Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 1993 m. spalio 12 d. sprendimas). Nors Teismas ir be didelių problemų įrodė Maastrichto sutarties ratifikavimo teisėtumą, tačiau tai buvo reali proga Vokietijos Federaliniam Konstituciniam Teismui išnagrinėti kompetencijos perdavimo Bendrijai klausimą. Federalinis Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad su Konstitucijos nuostatomis būtų nesuderinamas toks atvejis, kai aktas, kuriuo Bendrijos teisei suteikiamas tiesioginis veikimas ir taikymas, nepakankamai aiškiai apibrėžtų galias, kurios perleidžiamos Europos Bendrijoms pagal numatytą integracijos programą (Karen, 2004, p. 105-107). Jis nurodė, jeigu EB imsis funkcijų ir įgyvendins galias, kurios nebuvo apibrėžtos Sutartimi, tai iš esmės reikštų valstybės narės išimtinės kompetencijos perleidimą EB, tai aiškiai prieštarautų Vokietijos Konstitucijai. Todėl Bundesverfassungsgericht pasilieka teisę peržiūrėti ES institucijų priimtus teisės aktus ir tikrinti ar jie priimti neviršijant Bendrijai perleistas kompetencijas, t. y., ar jie nėra *ultra*

vires (Karen, 2004, p.107). Jis nurodė, kad pati ES sutartis numato tam tikras integracijos stadijas – Sutarties pataisų pagrindu valstybės gali plėsti Bendrijos kompetencijos ribas. Todėl pažymėjo, kad jei bus nukrypta nuo Sutartyje įtvirtinto suverenių teisių perleidimo ribotiems tikslams principo ir Sutarties peržiūrėjimo mechanizmo, Vokietijos institucijos negalės taikyti teisės aktų, priimtų peržengiant suteiktos kompetencijos ribas (1972 m. Maastricht sprendimas). Šiuo sprendimu Vokietija atsisakė pripažinti besąlygišką antrinės ES teisės viršenybę ir tuo pačiu ETT poziciją šiuo klausimu. Be abejo, tai yra pagrindas tiesioginiam konstituciniam konfliktui tarp šių konkuruojančių konstitucinių vizijų. Turi būti nustatytas tikrasis pagrindas, kuris turi būti bet kokios teisinės tvarkos viršūnėje. Tai reiškia, jeigu byla bus perduota Vokietijos Federaliniam Konstituciniam Teismui ir tas teismas pasinaudos savo įtvirtinta teise teisėtai peržiūrėti ES teisės aktus, Teismas pripažins Vokietijos pagrindinę normą. Tačiau jei Teismas pritaria ESTT požiūriui į ES teisės viršenybę, tai Vokietijos teisinis suverenitetas būtų perduotas ES, o dėl to atsirandantis Vokietijos teisinės tvarkos pagrindas atsirastų ES teisinėje sistemoje (Arigho, 2014, p. 7). Deja, Vokietijos ginčo šalis tokią galimybę suteikė 2011 m. *Honeywell* byloje. Įmonė Honeywell pateikė Vokietijos Federaliniam Konstituciniam Teismui individualų skundą, argumentuodama tuo, kad buvo pažeistas profesinės laisvės ir sutarčių laisvės principas (Vokietijos Konstitucinio Teismo 2010 m. liepos 6 d. sprendimas). Žinant ankstesnę KT praktiką, kurioje kalbama apie ES teisės statusą, jos santykį su nacionaline teise, buvo laukiama, kaip Teismas vertins ETT jurisprudenciją, ar pripažins ETT veikimą *ultra vires*. Įdomu tai, kad KT Honeywell sprendime konstatavo, jog ES teisės ir nacionalinės teisės sistemų sąveika grįsta bendradarbiavimu. Taip pat pabrėžė ETT vaidmenį aiškinant ir vystant ES teisę, ypatingai bendruosius principus bei poreikį nubrėžti takoskyrą tarp teisminės teisėkūros ir politinės sutarčių keitimo procedūros. KT pažymėjo, kad, sprendžiant *ultra vires* klausimą dėl ES teisės aktų, turi būti sprendžiamas institucijų kompetencijų paskirstymo pažeidimo klausimas. Šią teisę turi Teisingumo Teismas; tai pažymėjo ir pats KT. Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas šiuo atveju gali atlikti *ultra vires* peržiūrą pagal savo standartus. Tai įmanoma tik tais atvejais, kai akivaizdus kompetencijos trūkumas lemia akivaizdų priskirtos kompetencijos pažeidimą (Mamontovė, 2013, p. 875).

Todėl ši byla išbandė Federalinio Konstitucinio Teismo tvirtinamą *ultra vires* kompetenciją patikrinti, ar Sąjungos teisės aktas viršija jam Sutartyse suteiktą kompetenciją. Tačiau nors Teisingumo Teismas priėmė sprendimą naudodamasis savo viršenybės analize, rezultatas, kurį jis pasiekė, buvo toks pat, koks būtų buvęs, jei būtų naudojama Teisingumo Teismo teisės viršenybės analize. Buvo nuspręsta, kad ES

neperžengė Sutartyse jai suteiktos kompetencijos ribų. Svarbu paminėti, kad Audito Rūmai kelia labai didelę kliūtį Sąjungos aktams peržiūrėti. Rezultatas šioje byloje yra reikšmingas, nes tai rodo politinį norą sumažinti konfliktų tarp vidaus konstitucinės teisės ir ES teisės. Dviejų suverenių pretenzijų egzistavimas, tačiau bet kokio praktinio konflikto nebuvimas kelia iššūkį nedalomo suvereniteto šalininkams (Arigho, 2014, p. 9).

Vokietijos Federacinės Respublikos Bundesverfassungsgericht (Konstitucinis Teismas) taip pat vėliau yra nurodęs, jog jis kartu su Teisingumo Teismu rūpinasi tinkamu pagrindinių asmens teisių įgyvendinimo užtikrinimu, ir, pažymėjęs, kad jeigu nacionaliniam teismui kiltų pagrindinių asmens teisių apsaugos ir nacionalinės teisės akto atitikties Konstitucijai klausimas ir tas teisės aktas būtų susijęs ir su Europos Sąjungos teisės aktu, nacionalinis teismas visų pirma turėtų kreiptis į Teisingumo Teismą (Prapiestytė, 2012, p. 109). Nors *Solange II* sprendime Federalinis Konstitucinis Teismas buvo pripažinęs, kad kol Europos teisė garantuos panašų teisių apsaugos lygį, Vokietijos teismai nebus įpareigoti nagrinėti Bendrijos teisės aktų suderinamumo su vidaus pagrindinių teisių apsauga (Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 1986 m. spalio 22 d. sprendimas). Byloje *Badeck* Konstitucinis Teismas kreipėsi į Teisingumo Teismą su prašymu, kad būtų priimtas prejudicinis sprendimas (Teisingumo Teismo 2000 m. kovo 28 d. sprendimas). Teisingumo Teismas net nenagrinėjęs ir nevertinęs institucijos statuso ir aplinkybių, kurioms esant buvo priimtas sprendimas kreiptis į ESTT, pripažino priimtinu iš Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo gautą kreipimąsi dėl prejudicinio sprendimo. Šioje byloje Teisingumo Teismas pripažino, kad konstituciniai teismai neabejotinai atitinka visus kriterijus, kuriuos Teismas nustatė valstybės narės teisminei institucijai ir parodė, kad Vokietijos Konstitucinis Teismas būtinybei esant, kreipiasi į Teisingumo Teismą (Teisingumo Teismo 2000 m. kovo 28 d. sprendimas).

2020 m. gegužės 5 d. sprendime Federalinio Konstitucinio Teismo antrasis senatas patenkino kelis konstitucinius skundus, nukreiptus prieš Europos centrinio banko (ECB) viešojo sektoriaus pirkimo programą (Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 2020 m. gegužės 5 d. sprendimas). Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas jau ilgą laiką skeptiškai vertina absoliutaus ES teisės viršenybės sampratą ir pasilieka teisę peržiūrėti ES įstatymus esant tam tikroms aplinkybėms. Federalinis Konstitucinis Teismas savo sprendime pirmiausia pažymėjo, kad pagal Europos Sąjungos sutarties 19 straipsnį Europos Sąjungos teisės aiškinimas yra Teisingumo Teismo užduotis. Tačiau ir Konstitucinis Teismas turi pareigą saugoti Vokietijos Konstituciją. Sąjungos galios yra apribotos tomis sritimis, kuriose jai valstybės narės yra perdavusios kompetenciją, todėl bet kokie

sprendimai, aiškiai peržengiantys tokios kompetencijos ribas, nepatenka į konstitucinę sistemą, numatančią Sąjungos teisės aktų privalomumą Vokietijoje. Tokie sprendimai laikytini *ultra vires* ir yra nesuderinami su pagrindiniais Vokietijos Konstitucijos principais – tokiais, kaip demokratija ir tautos suverenumas (2020 m. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo biuletenis, Nr. 39, p. 371-372). Federalinis Konstitucinis Teismas nurodė, kad įprastai teismas laikysis Teisingumo Teismo išaiškinimų, nebent tokių sprendimų argumentacija bus nebesuprantama ir atitinkamai – objektyviai savavališka, taip paverdama patį išaiškinimą *ultra vires* sprendimu. Taikydamas šiuos standartus Federalinis Konstitucinis Teismas nusprendė negalįs sekti Teisingumo Teismo išaiškinimo šioje byloje, kadangi jo priimtas sprendimas yra metodiškai nesuprantamas. Federalinio Konstitucinio Teismo nuomone, klausimas, ar ECB sprendimu padarė akivaizdžią vertinimo klaidą dėl programos proporcingumo, Teisingumo Teismo buvo tirtas netinkamai. Federalinis Konstitucinis Teismas nurodė, kad susikoncentruodamas vien ties programos tikslais bei priemonėmis, Teisingumo Teismas neskyrė deramo dėmesio viešojo sektoriaus vertybinių popierių pirkimo antrinėse rinkose programos poveikiui ekonominei politikai, o proporcingumo testas, deramai neįvertinus tokios priemonės padarinių, netenka savo prasmės. Šio testo paskirtis yra nurodyta Europos Sąjungos sutarties 5 straipsnio 1 ir 4 dalyse, nustatančiose Sąjungos kompetencijos ribas suteikimo principu, ir ribojamą subsidiarumo ir proporcingumo principais. Federalinis Konstitucinis Teismas nusprendė šiuo atveju turįs teisę pats atlikti viešojo sektoriaus vertybinių popierių pirkimo antrinėse rinkose programos sprendimo proporcingumo testą. Vertindamas šį, tikėtina, *ultra vires* sprendimą, Federalinis Konstitucinis Teismas tyrė, ar šis peržengė Europos Sąjungai suteiktos kompetencijos ribas, taigi – ar būtų reikalingas sutarties pakeitimas pagal Europos Sąjungos sutarties 48 straipsnį. Pasisakydamas dėl proporcingumo principo, Federalinis Konstitucinis Teismas pabrėžė, esą būtina surasti balansą tarp pinigų politikos tikslų ir padarinių ekonominei politikai ateityje. Taikydamas šį standartą, Federalinis Konstitucinis Teismas nusprendė, kad ECB sprendimas netenkina šio testo ir iš jo nėra akivaizdu, jog sprendimas kaip nors atspindėtų tokį balansą. Taigi, Federalinis Konstitucinis Teismas konstatavo, kad tokios argumentacijos viešojo sektoriaus vertybinių popierių pirkimo antrinėse rinkose programa, kokia yra dabar, yra *ultra vires* ir nurodė ECB per tris mėnesius priimti naują sprendimą, kuriame būtų pakankamai pagrįstas balansas tarp viešojo sektoriaus vertybinių popierių pirkimo antrinėse rinkose programos tikslo ir tokios programos ekonominių padarinių (2020 m. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo biuletenis, Nr. 39, p. 371-372). Vokietijos sprendimas metė precedento neturintį iššūkį Europos Sąjungos Teisingumo Teismui, pavadindamas pastarojo teismo ankstesnį

nutarimą patvirtinti kiekybinio švelninimo schemą „nesuprantamu“ ir paskelbdamas, kad jis nėra teisiškai įpareigojantis (Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 2020 m. gegužės 5 d. sprendimas).

Išanalizavus Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo praktiką galima nuspręsti, kad Konstitucinis Teismas pripažino ES teisės viršenybės principą. Tačiau jis nurodė, kad ES teisės viršenybė bus apribota pagrindinių teisių apsaugos ir Bendrijos institucijų veikimo joms suteiktoms kompetencijos ribose.

4. AIRIJOS KONSTITUCIJA IR AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

4.1 Airijos narystės Europos Sąjungoje konstituciniai pagrindai

Airija buvo pirmoji valstybė, kuri atsižvelgdama į būsimą narystę EB, pataisė savo Konstituciją. 1972 metų referendumu pritarta Konstitucijos 29 straipsnio ketvirtosios dalies papildymui, kuris numato, jog Airija gali tapti Europos anglies ir plieno, Europos ekonominės ir Europos atominės energetikos bendrijų nare. Taip pat įtvirtinta nuostata, kad nė viena Konstitucijos nuostata nedaro negaliojančiais valstybės priimtų įstatymų, atliktų veiksmų ar priemonių, kylančių dėl narystės Bendrijose įsipareigojimų ir neužkerta kelio Bendrijų ar jų institucijų priimtų teisės aktų, atliktų veiksmų ar priemonių teisei galiai valstybėje. Airijos teismai būtent šios normos pagrindu pripažino Bendrijos teisės viršenybę. Tačiau kaip pasirodė vėliau, net ši konstitucinė pataisa nebuvo pakankama užtikrinant besąlyginį Bendrijos teisės taikymą Airijoje (Jarukaitis, 2000, p. 54). Taip pat svarbu paminėti, kad vėliau Airijos Konstitucijos 29 straipsnio ketvirtoji dalis buvo atitinkamai papildoma nurodant, kad Airija gali ratifikuoti 1986 m. Vieningos Europos Akta ir 1992 m. ES sutartį (Jarukaitis, 2000, p. 54).

4.2 Airijos Aukščiausiojo Teismo požiūris į ES teisės viršenybės principą

Klausimas ar galimas Airijos Konstitucijos ir ES teisės konfliktas, atrodo, bent iš dalies priklauso nuo to, kokia Airijos Konstitucijos koncepcija yra priimta. Klausimą dėl šių dviejų teisinių normų konflikto užminė buvęs Aukščiausiojo Teismo vyriausiasis teisėjas O'Higgins, kuris pareiškė: „Akivaizdu, kad plėtojant pagrindinių teisių teismų praktiką bus išsakyti nuogąstavimai dėl galimo teisinio pozityvizmo filosofijos (požiūrio, kuris būtų palankus ESTT pozicijai) ir prigimtinė teise pagrįstos prigimtinių teisių sampratos konflikto“ (Arigho, 2014, p. 16). Taip pat reikia atkreipti dėmesį į kito buvusio Aukščiausiojo Teismo teisėjo Henchy pastabas, kuriose teigiama, kad „Airijos žmonės priėmė Bendrijos teisę kaip antrąją Konstituciją, tačiau skirtumas tas, kad Bendrijos teisės negalima rasti jokiame dokumente, nes tai augantis organizmas, o teisė ją interpretuoti ir

pateikti įtikinamą teisminį aiškinimą paliekama Bendrijos institucijoms ir jos teismui“. Nors abi pozicijos buvo aiškiai išreikštos, tačiau Airijos teismų jurisprudencija nepateikė aiškaus atsakymo (Arigho, 2014, p. 16).

Iš pradžių paaiškėjo, kad Henchy pozicija turėjo būti palanki Airijoje, taip palaikant radikalius ES Teisingumo teismo reikalavimus. Byloje *Pigs ir Bacon Commission prieš McCarron* buvo konstatuota, kad Bendrijos teisė reikalauja, jog Airijos teisės sistemoje ji įsigaliotų taip, kaip numato ji pati (Teisingumo teismo 1979 m. birželio 26 d. sprendimas). Taip buvo siekiama įtvirtinti ES teisę kaip aukščiausią konstitucinę teisę. Sprendimas priimtas tais pačiais metais, kaip ir garsusis ETT *Simmenthal* sprendimas, kuriame aiškiai nurodyta, kad Bendrijos teisei suteiktas aukštesnis statusas nei nacionalinei konstitucinei teisei (Teisingumo teismo 1978 m. kovo 9 d. sprendimas). Daugiau įgaliojimų šiai sąvokai galima rasti byloje *Campus Oil v Minister for Industry and Energy*. Ši byla buvo susijusi su prašymo priimti prejudicinį sprendimą procedūra pagal SESV 267 straipsnį (Teisingumo teismo 1984 m. liepos 10 d. sprendimas). Teigta, kad šis sprendimas patenka į Konstitucijos 344.4.3 straipsnio taikymo sritį, kurioje nustatyta, kad „Aukščiausiasis Teismas, išskyrus išimtis ir vadovaudamasis teisės aktais, turi visų Airijos Aukščiausioji teismo sprendimų apeliacinę jurisdikciją“. Tačiau Airijos Aukščiausiojo teismo teisėjas Walsh nusprendė, kad prašymas pateikti prejudicinį sprendimą yra ne apeliacinis skundas, o konsultacinis prašymas, pagrįstas EB sutarties aiškinimu. Tai buvo *Pigs ir Bacon Commission prieš McCarron* byloje įtvirtintos pozicijos įgyvendinimas. Šie pareiškimai reiškia, kad Airijos teismai pritarė Europos Sąjungos Teisingumo Teismo *Simmenthal* pozicijai. Sprendimą ryžtingai kritikavo garsus Airijos konstitucijos žinovas Kelly, pabrėžęs, kad ši pozicija yra palanki radikaliai teiginiui, kad 29.4.3 straipsniu kiekvienas Romos sutarties straipsnis susiejamas su Konstitucijos tekstu (Hohan, Whyte, 1988, p. 40). *Crotty v. An Taoiseach* byla yra svarbi Airijos Aukščiausiojo Teismo praktikoje, nes šioje byloje Aukščiausiasis Teismas nurodė, kad Airija negali ratifikuoti Vieningo Europos Akto, kol Konstitucijoje nepadaryta pataisa, kuri leidžia šio Akto ratifikavimą (Aukščiausiojo Teismo 1987 m. balandžio 9 d. sprendimas). Airijos Aukščiausiasis teismas nurodė, kad bet kokia ES Sutartis, kuri iš esmės keičia Sąjungos pobūdį, turi būti patvirtinta konstitucine pataisa. Tačiau toks reikalavimas nėra būtinas visoms ES sutartims, o tik toms, kurios daro ypatingą įtaką Sąjungos esmei. Toks sprendimas reiškia, jog Sutarčių ypatingas pobūdis gali būti tikrinamas iki jų įsigaliojimo Airijoje. Jei Sutartis perkeliama į nacionalinę teisę ir vėliau pripažinta priešinga konstitucijai, valstybė vis tiek būtų įpareigota tokios Sutarties (Aukščiausiojo Teismo 1987 m. balandžio 9 d. sprendimas).

ES teisė įgyja savo galią dėl to, kad Airijos Konstitucija suteikia jai šią teisę. Vadinas, Airijos teismai turi nuspręsti, kokia kompetencija suteikiama ES. Aukščiausiojo teismo teisėjas Walsh nurodo, kad Airijos Konstitucijoje numatytos tam tikros pagrindinės teisės, kuriomis remiantis jos negalima taikyti prieštaraujančios ES teisės normos naudai. Jis teigia, kad negali būti vienas iš Europos Bendrijų tikslų, kad valstybė narė turėtų būti įpareigota leisti vykdyti veiklą, kuria aiškiai siekiama nustatyti konstitucinę pagrindinės teisės apsaugos valstybėje garantiją. Klausimas kilo dėl Airijos Konstitucijos 40 straipsnio 3 dalies, kuri draudžia abortus ir ši nuostata buvo priimta 1983 m. referendumo būdu, suderinus su paslaugų teikimo laisvės nuostatomis. Remiantis minėta Konstitucijos nuostata, pagal Airijos teismų praktiką, draudžiama padėti nėščiai moteriai keliauti į užsienį turint tikslą nutraukti nėštumą, taip pat ir suteikti informaciją apie užsienyje esančias klinikas, kurios daro tokias operacijas. Viena iš Airijos visuomeninių organizacijų kreipėsi į teismą, prašydama uždrausti platinti leidinius apie abortus darančias klinikas Jungtinėje Karalystėje (Teisingumo Teismo 1991 m. spalio 4 d. sprendimas). Atsakovai aiškino, kad Bendrijos teisė jiems garantuoja tokios informacijos skleidimą paslaugų teikimo laisvės rėmuose. Aukštasis Teismas paprašė ETT prejudicinio sprendimo šiuo klausimu, tačiau nutartis buvo apskųsta Airijos Aukščiausiam Teismui (Arigho, 2014, p. 17). Airijos Aukščiausiasis Teismas *Grogan* sprendime pažymėjo, kad Airijos teismai privalo garantuoti konstitucines teises. Airijos Aukščiausiasis Teismas nurodė, kad tais atvejais, kai ETT savo sprendimuose pripažįsta, kad tam tikras konstitucinio pobūdžio klausimas patenka į Bendrijos teisės reguliavimo sferą, galutinį žodį privalo tarti nacionalinis teismas. Teismo nuomone, klausimas gali kilti tik tada, kai yra dvi lygiavertės konkuruojančios konstitucinės normos. Tuo tarpu šiuo atveju negalima lyginti konstitucinės teisės į gyvybę ir teisės teikti paslaugas, nes jos savo svarba iš esmės skiriasi. Be to, vienas iš teisėjų šioje byloje pažymėjo, kad Konstitucijos 40 straipsnio 3 dalis buvo priimta vėliau, negu Konstitucijos 29 straipsnio 4 dalis, tuo darydamas užuominą į tai, jog Bendrijos teisės viršenybės principas gali būti apribotas vėlesnėmis konstitucinėmis pataisomis. Konfliktas neiškilo, nes ETT savo sprendime išvengė tiesioginio atsakymo į jam pateiktus klausimus (Teisingumo teismo 1991 m. spalio 4 d. sprendimas). Airijos teismas šioje byloje atkreipė dėmesį į du pagrindinius aspektus: ginamų vertybių svarbą ir valstybės galimybę konstitucinių pataisų būdu apriboti savo priištus tarptautinius įsipareigojimus. Jei pirmasis argumentas yra svarus, kadangi sunku nesutikti su Aukščiausiojo Teismo nuomone, jog Konstitucijos garantuojama teisė į gyvybę yra svarbesnė už paslaugų teikimo laisvę, tai jo minima galimybė vėliau apriboti tarptautinės sutarties pagrindu priištus įsipareigojimus yra abejotina. Šiuo atveju kyla klausimas ar gali valstybė perleidusi dalį

kompetencijos, vėliau vienašališkai iš naujo peržiūrėti šį klausimą. Pripažinus tokią nuostatą vargu ar būtų galima išsaugoti vieningą Bendrijos teisės veikimą (Teisingumo teismo 1991 m. spalio 4 d. sprendimas). Svarbu paminėti, kad 2018 metais gegužės mėnesį Airijos gyventojai referendumu panaikino beveik absoliutų abortų draudimą, galiojusį ne vieną dešimtmetį. Kurį laiką „sklandžiai“ funkcionavusiam aborto įstatymui 1992 metais iššūkį metė vadinamoji „Byla X“ (Airijos Aukščiausiojo teismo 1992 kovo 5 d. sprendimas). Šios istorijos ašis yra 14-metė mergaitė, kuri pastojo po išžaginimo. Paauglei ne tik nebuvo suteikta galimybė nutraukti nėštumą Airijoje, bet ir uždrausta tai atlikti kitoje valstybėje, nepaisant ekspertų išvados, jog ši jauna mergina gali griebtis savižudybės. Sprendimą teismas priėmė aiškindamas, jog leidus atlikti abortą nėštumas tikrai būtų nutrauktas, kai, tuo tarpu, neleidus to padaryti, mergina nebūtinai įvykdytų savižudybę. Taip teismas tarsį sumenkino motinos gyvybę ir pirmenybę suteikė vaisiui. Visgi, byla pasiekė Aukščiausiąjį Teismą, kuris leido atlikti abortą dėl merginos savižudybės grėsmės (Airijos Aukščiausiojo teismo 1992 kovo 5 d. sprendimas). „Byla X“ ne tik sukūrė precedentą, tačiau ir privertė Airijos politikus rengti referendumą, kurio metu priimtos Konstitucijos pataisos, įpareigojančios Airijos institucijas netrukdyti nutraukti nėštumą kitoje šalyje ir suteikti visą reikiamą informaciją apie tai. Galima daryti išvadą, kad Airija jau pritaria paslaugų teikimo laisvei, nes Airijos valstybės pilietės nuo šiol gali darytis abortus ne tik Airijoje, bet ir kitose ES valstybėse narėse.

Kai Aukščiausiasis Teismas nagrinėjo *Masterfoods* kasacinį skundą dėl žemesnės instancijos priimto HB palankaus sprendimo, tai jis nusprendė kreiptis į Teisingumo Teismą, siekdamas išsiaiškinti: ar, vadovaudamasis lojalaus bendradarbiavimo principu, jis turėtų sustabdyti bylos nagrinėjimą, kol Pirmosios instancijos teismas priims sprendimą, arba, dar tiksliau, kol Teisingumo Teismas išnagrinės apeliacinį skundą dėl Pirmosios instancijos teismo priimto sprendimo, jei jis bus apskūstas; antra, ar asmuo, kuriam buvo skirtas Komisijos sprendimas, nebeturi teisės kreiptis į paskutinės instancijos nacionalinį teismą ir prašyti palikti galioti žemesnės instancijos nacionalinio teismo jam palankų sprendimą, nors ir neatitinkantį Komisijos priimto sprendimo. Reikia pažymėti, kad po to, kai Teisingumo Teismui buvo pateiktas minėtas prašymas priimti prejudicinį sprendimą, Pirmosios instancijos teismas sustabdė skundo dėl Komisijos sprendimo nagrinėjimą (Prapiestytė, 2012, p. 144). Tai rodo, kad Airijos Aukščiausiasis Teismas kilus neišskumams dėl ES teisės nuostatų aiškinimo, kreipiasi į ES Teisingumo Teismą.

Sunku nustatyti bendrą išvadą, kuri turi būti padaryta dėl šių sprendimų. Iš esmės galima nustatyti, kad Airijos teisėje nepritariama ES teisės viršenybei tiek, kiek ją nustatė

ESTT. Nors skirtingai nei Vokietijos Konstitucinis Teismas, Airijos Aukščiausiasis teismas nesuteikė sau galių tikrinti ar ES teisės aktai yra *ultra vires*, jeigu, jo manymu, Sąjunga veikė ne toje srityje, kuriai jai buvo suteikta kompetencija (Arigho, 2014, p. 18). Tačiau Airija pagrindinių teisių apsaugą pripažįsta pagal savo šalies Konstituciją.

5. LENKIJOS KONSTITUCIJA IR LENKIJOS KONSTITUCINIS TRIBUNOLAS

5.1 Lenkijos narystės Europos Sąjungoje konstituciniai pagrindai

Tarp įvairių klausimų, aptartų rengiant naująją Konstituciją, buvo vadinamoji integracijos sąlyga dėl kompetencijos perdavimo tarptautinėms organizacijoms ir teisinio pagrindo būsimam stojimui į Europos Sąjungą formavimas. Integracijos sąlyga buvo įtraukta į 1997 m. Konstituciją kaip 90 straipsnio 1 dalis. 90 straipsnis yra Konstitucijos III skyriuje „Teisės šaltiniai“ (Lenkijos Respublikos Konstitucija, 2004). Diskusija dėl nuostatos rengimo buvo susijusi su tokiais frazėmis kaip „viršvalstybinė organizacija“, „kompetencijų perdavimas“ ir „viešieji organai“. Pagaliau buvo vartojami žodžiai „tarptautinė organizacija arba tarptautinis organas“, „kompetencijų perdavimas“ ir „valstybės valdžios organai“. Pagal Konstitucijos 90 straipsnio 1 dalį „pagal tarptautinius susitarimus Lenkija gali perduoti tarptautinei organizacijai ar tarptautinei institucijai valstybės valdžios organų kompetenciją tam tikrais klausimais“ (Lenkijos Respublikos Konstitucija, 2004). Įstatymas, suteikiantis sutikimą ratifikuoti susitarimą, gali būti priimtas dviejų trečdalių Seimo (žemesniųjų Lenkijos parlamento rūmų) ir Senatas dauguma arba patvirtintas visos šalies referendumu. Rezoliuciją dėl sutikimo ratifikuoti suteikimo tvarkos pasirinkimo (per parlamentą ar nacionalinį referendumą) Seimas priima absoliučia balsų dauguma, dalyvaujant ne mažiau kaip pusei įstatymuose numatyto deputatų skaičiaus. Todėl tarptautinių susitarimų dėl kompetencijos perdavimo ratifikavimui reikalingas didesnis Parlamento ar Tautos suteiktas demokratinis teisėtumas nei kiti Konstitucijos 89 straipsnyje nurodyti tarptautiniai susitarimai (Lenkijos Respublikos Konstitucija, 2004). Iki šiol Konstitucijos 90 straipsnyje nurodyta tvarka buvo taikoma du kartus, abiem atvejais Europos Sąjungos atžvilgiu. 2004 m. gegužės 1 d. Lenkija tapo Europos Sąjungos nare. Remiantis Stojimo sutartimi, Lenkija yra saistoma visos Europos Sąjungos teisės, įskaitant bendruosius principus, kylančius iš Europos Teisingumo Teismo jurisprudencijos (Kaleda, 2004, p. 102). Lenkijos Konstitucinio Tribunolo sprendimas buvo priimtas atsakant į tris pasiūlymus, kuriuos deponavo trys

Seimo pavaduotojų grupės (žemesnioji Lenkijos parlamento kolegija) ir kurie prieštaravo Lenkijos stojimui į Europos Sąjungą šioje Sutartyje nustatytais sąlygomis. Pagal Lenkijos Konstitucijos 188 straipsnį Konstitucinis Tribunolas gali kontroliuoti Lenkijos Respublikos ratifikuotų tarptautinių susitarimų atitikimą Konstitucijai (Lenkijos Konstitucija, 1997). Sprendime nagrinėtas Europos Sąjungos teisės ir kelių 1997 m. Lenkijos Konstitucijos nuostatų ryšys. Europos bendrijos sutarties ir Europos Sąjungos sutarties kontrolė buvo sustiprinta, nes Stojimo sutartis įpareigojo Lenkiją įgyvendinti steigimo sutartis. Trys pavaduotojų grupės nesutiko, kad Stojimo sutarties nuostatos atitiktų Lenkijos Respublikos suvereniteto ir Konstitucijos viršenybės principus visų kitų teisės aktų, galiojančių Lenkijos teisinėje sistemoje, atžvilgiu.

5.2 Lenkijos Konstitucinio Tribunolo požiūris į ES teisės viršenybės principą

Bendras požiūris į ES teisės viršenybę

Praėjus vos metams po Lenkijos įstojimo į Europos Sąjungą, Lenkijos Konstituciniam Tribunalui buvo suteikta galimybė paaiškinti savo poziciją dėl EB ir ES teisės viršenybės. Dviejuose naujausiuose sprendimuose ji prisijungė prie ilgametės gana neramių nacionalinių konstitucinių teismų ir Europos Teisingumo Teismo santykių tradicijos. Viršenybės principas arba Europos Bendrijos teisės viršenybė nėra aiškiai įtvirtintas jokiose steigiamosiose Sutartyse (Teisingumo Teismo 1970 m. gruodžio 17 d. sprendimas). Pagal nuolatinę Europos Teisingumo Teismo jurisprudenciją Bendrijos teisės viršenybė taikoma visoms nacionalinėms normoms, įskaitant konstitucines normas (Teisingumo Teismo 1970 m. gruodžio 17 d. sprendimas). Todėl bet koks Bendrijos normos ir nacionalinės normos, turinčios tokią pačią taikymo sritį, konfliktas turėtų būti išspręstas netaikant prieštaringos nacionalinės teisės, priešingu atveju gali kilti grėsmė vieningo Europos teisės taikymo postulatui ir Europos Teisingumo Teismui. Kita vertus, ETT jurisprudencijoje bendrieji principai, įtvirtinti valstybių narių nacionalinėse konstitucijose, pripažinti priklausanciais pirminei ES teisei. Europos Teisingumo Teismas pabrėžė, kad jo valia yra neprieštarauti nacionalinėms konstitucijoms, bet iš principo jų laikytis. Todėl realaus konflikto galimybė iš tikrųjų atrodo ribota pirmajame ramstyje. (Bańczyk, 2005, p. 1356). Lenkijos Konstitucinis Tribunolas pripažino teisinėje literatūroje pateiktą nuomonę, kad absoliutus suverenitetas pakeistas šiuolaikišku ir persvarstytu požiūriu. Savo sprendime dėl Lisabonos sutarties konstitucingumo teismas pabrėžė, kad tarptautinės teisės doktrinoje laikomasi nuomonės, kad absoliutus, neribojamas suverenitetas yra praeities dalykas. Konstitucinis Tribunolas nurodė, kad, viena vertus, suvereniteto ribojimas, atsirandantis dėl tarptautinės teisės neatitinkančios valstybės valios,

ir, kita vertus, suvereniteto pažeidimai, daromi prieš valstybės valią ir nesuderinami su tarptautine teise. Prisiimdama įsipareigojimus, valstybė nebūtinai apriboja savo veiklos laisvę, bet kartais išplečia savo veiklą į sritis, kuriose ji anksčiau nesiėmė veiksmų. Gebėjimas prisiimti tarptautinius įsipareigojimus yra tai, ką tarptautinė teisė reiškia teisiniam valstybės pobūdžiui, ir tai, kas yra valstybės tapatybė tarptautinėje teisėje. Todėl tai nėra suverenitetą ribojantis veiksnys, o greičiau suverenumo išraiška. Konstitucinis Tribunolas pritarė teisinėse pastabose išdėstytam požiūriui, kad stojimas į Europos Sąjungą laikomas tam tikru konkrečios valstybės suvereniteto apribojimu, tačiau tai nereiškia suvereniteto praradimo ir yra susietas su kompensaciniu poveikiu, t. y. galimybe dalyvauti priimant sprendimus Europos Sąjungoje (Biernat, Kawczyńska, 2019, p. 754).

Pamatinis sprendimas dėl Europos arešto orderio

Pamatinis sprendimas dėl Europos arešto orderio (EAO) ir 2002 m. birželio 13 d. perdavimo tarp valstybių narių procedūros buvo įgyvendintos Lenkijos teisės aktuose, iš dalies pakeičiant 1997 m. Lenkijos baudžiamojo proceso kodeksą dėl Lenkijos įstojimo į Europos Sąjungą. Prieš perkėlimą vyko intensyvi diskusija dėl galimybės perduoti Lenkijos piliečius kitoms ES valstybėms narėms, nes atrodė, kad tai prieštarauja 1999 m. Lenkijos Konstitucijos 55 straipsniui. Konstitucija liko nepakitusi ir buvo pakeistas tik Baudžiamojo proceso kodeksas (BPK). Buvo įtraukti du nauji skyriai: „65 a skyrius“ dėl atvejų, kai Lenkijos teismas išduoda Europos arešto orderį, ir „65 b skyrius“ dėl atvejų, kai kitos valstybės narės teismo išduotas Europos arešto orderis susijęs su Lenkijoje esančiu asmeniu. Jokia nuostata aiškiai neleido perduoti Lenkijos piliečių iš Lenkijos teritorijos. Baudžiamojo proceso kodekso 607s ir 607t straipsniai nustato tam tikrus apribojimus dėl Lenkijos piliečių ar asmenų, turinčių teisę į prieglobstį Lenkijoje, perdavimo. Juose išskiriamos dviejų rūšių situacijos: Europos arešto orderio išdavimas už anksčiau paskirtos laisvės atėmimo bausmės arba nutarties sulaukyti vykdymą (607s straipsnis) ir Europos arešto orderio išdavimas už asmens patraukimą baudžiamojon atsakomybėn už nusikalstamą veiką (607t, 23 str.). Gdansko teismas gavo prašymą priimti sprendimą dėl perdavimo Lenkijos pilietės Marijos D., kad prieš ją Nyderlanduose galėtų būti iškelta baudžiamoji byla. Turėjo būti taikomas Baudžiamojo proceso kodekso 607t straipsnis, tačiau teismas nusprendė sustabdyti bylos nagrinėjimą ir paprašė Konstitucinio Tribunolo patikrinti, ar minėta nuostata atitinka Lenkijos Konstitucijos 55 straipsnį. Jis nustatė, kad 607t straipsnis neatitiko Konstitucijos 55 straipsnio 1 dalies (Bańczyk, 2005, p. 1359). Šios nuostatos privalomosios galios praradimas buvo atidėtas aštuoniolikai mėnesių nuo tos dienos, kai sprendimas buvo paskelbtas 2005 m. rugsėjo 4 d. Įstatymų leidinyje. Po šio

labai trumpo sprendimo buvo dvidešimt penki motyvai, rodantys silpną Lenkijos Konstitucinio Tribunolo ryšį su Europos Sąjungos teisės viršenybės idėja. Tai gali būti laikoma atsisakymu teikti pirmenybę pamatiniams sprendimams, susijusiems su Lenkijos Konstitucija. Konstitucinis Tribunalas pirmiausia nagrinėjo, ar ekstradicijos ir perdavimo sąvokas būtų galima atidžiai atskirti atsižvelgiant į tai, kad Lenkijos Konstitucijos nuostatos buvo priimtos anksčiau nei pamatinis sprendimas dėl Europos arešto orderio. Konstitucinis Tribunalas nurodė, kad įstatymų leidėjas Lenkijos Konstitucijos 55 straipsnyje turėjo apimti visas situacijas, kai Lenkijos piliečiai perduodami kitoms valstybėms. Taigi Konstitucijoje įtvirtintą absoliučią teisę pažeidžia Baudžiamojo proceso kodekso nuostata, nes 607t straipsniu Lenkijos piliečiams atimama 55 straipsnyje numatyta teisė. Kita vertus, Konstitucinis Tribunalas pripažino įsipareigojimą įgyvendinti antrinę Europos Sąjungos teisę pagal Lenkijos Konstitucijos 9 straipsnį ir Stojimo sutarties nuostatas. Jis taip pat pripažino prievolę aiškinti vidaus teisę pagal ES teisę. Žinoma, prieš įstojant į ES buvo laikomasi labai teigiamo požiūrio į tokį aiškinimą, kurį pasirašė dauguma Lenkijos aukščiausiųjų teismų, tačiau jis teigė, kad toks aiškinimas turi savo ribas – vienas iš jų nėra pabloginti asmens padėtį baudžiamosios atsakomybės taikymo srityje (Bańczyk, 2005, p. 1360). Todėl Konstitucinis Tribunalas pasiūlė iš dalies pakeisti nacionalinę Konstituciją, kad būtų išvengta galimo pažeidimo. Kadangi Konstitucinis Tribunalas akivaizdžiai negalėjo atlikti tokių pakeitimų, jis primygtinai siūlė Lenkijos įstatymų leidžiamajai valdžiai imtis veiksmų ir buvo pageidautina iš dalies pakeisti Konstituciją, kad Europos arešto orderis galėtų būti taikomas Lenkijos piliečiams. Baudžiamojo proceso kodekso nuostatos buvo paskelbtos nekonstitucinėmis, tačiau Konstitucinis Tribunalas pasiūlė, kad tai būtų pakeista pakeičiant Konstituciją. Teismas negalėjo apsimesti, kad nuostata buvo konstitucinė, nes jis turėjo įgaliojimus veikti tik pagal savo kompetenciją, nustatytą nacionalinėje konstitucijoje ir nurodytame klausime; tačiau įgaliojimai Lenkijos teisės aktus suderinti su Europos Sąjungos teise, turėtų būti padaryti kuo greičiau. Jis pripažino, kad pati Konstitucija nebėra absoliutus kontrolės pagrindas – jei ji trukdo teisingai įgyvendinti ES teisę, ji turėtų būti pakeista. Šią prielaidą patvirtina tai, kad Konstitucinis Tribunalas pasinaudojo teise atidėti savo sprendimo įsigaliojimą. Naudodamasis šia diskrecija, Konstitucinis Tribunalas turi subalansuoti vertybes, pažeistas ilgą laiką taikant antikonstitucines nuostatas (šiuo atveju tai reiškia konstitucinės teisės apribojimą). Jis išlaikė antikonstitucinę Baudžiamojo proceso kodekso nuostatą ilgiausiam įmanomam laikotarpiui (aštuoniolikai mėnesių), taip palikdamas įstatymų leidėjui ilgiausią pagal Konstituciją numatytą terminą šiai padėčiai pakeisti. Per šį laikotarpį visi Lenkijos teismai turi taikyti nekonstitucinę nuostatą ir negali kelti neatitikimo su Konstitucijos 55 straipsniu.

Todėl Konstitucinis Tribunalas naudojami visomis turimomis priemonėmis, kad sušvelnintų savo sprendimą ir leistų Lenkijai toliau vykdyti savo įsipareigojimus ES. Atsižvelgiant į šiuos argumentus, atrodė, kad šiame sprendime Konstitucinis Tribunalas viršijo dabartinę praktiką – netiesiogiai sutiko, kad viršenybė būtų teikiama ES teisei, o ne konstitucinėms normoms (Bańczyk, 2005, p. 1361). Tačiau sprendime dėl Stojimo sutarties jis paneigė šią viršenybę vos po dviejų savaitių.

Konstitucinis Tribunalas nepatvirtino nė vieno Konstitucijos nesilaikymo pagrindo. 2005 m. gegužės 11 d. sprendime jis pareiškė, kad minėtos nuostatos atitinka Lenkijos Konstituciją arba nematė prieštaravimo (Bańczyk, 2005, p. 1358). Vis dėlto vienintelis faktas, kad pripažįstama kompetencija kontroliuoti stojimo sutarties teisėtumą, gali būti laikomas problematišku: tai netiesiogiai rodo, kad Konstitucinis Tribunalas mano, jog tokia kontrolė gali būti grindžiama nacionaline Konstitucija. Konstitucinis Tribunalas savo argumentus pradėjo teigdamas, kad įstojimas į Europos Sąjungą nepakeitė Lenkijos Konstitucijos viršenybės visoje Lenkijos Respublikos teisinėje sistemoje. Galimas Konstitucijos nuostatų ir Europos bendrijos nuostatų konfliktas nepadarytų tokių konstitucinių normų negaliojančiomis ar savaime jų nepakeistų. Tokio konflikto atveju Lenkijos įstatymų leidžiamosios valdžios institucijos turėtų reaguoti ir pakeisti nacionalinę konstituciją. Pareiškėjai teigė, kad Europos Sąjunga yra viršvalstybinė organizacija, o Lenkijos Konstitucija leidžia prisijungti tik prie tarptautinių organizacijų (Bańczyk, 2005, p. 1359). Tačiau Konstitucinis Teismas nesutiko su šia argumentacija, teigdamas, kad lingvistiniu požiūriu nė viename iš teisinių tekstų Europos Sąjungos pagrindu nėra vartojamas terminas „viršvalstybinė organizacija“, todėl šis argumentas nebuvo patvirtintas. Pareiškėjai taip pat iškėlė kompetencijos perdavimo ES klausimą, teigdami, kad įstojusi į ES Lenkijos Respublika prarado savo gebėjimą veikti kaip nepriklausoma ir suvereni valstybė. Lenkijos Respublikos Konstitucijos 1 straipsnis, kuriuo leidžiama perduoti tam tikrą kompetenciją labai griežtomis sąlygomis, nebuvo pažeistas Lenkijos stojimo į ES metu ir negali būti jokio klausimo dėl Lenkijos suvereniteto praradimo. Lenkijos Konstitucijos 8 straipsnyje teigiama, kad Konstitucija yra aukščiausias teisės šaltinis Lenkijos Respublikoje (Bańczyk, 2005, p. 1359). Kita vertus, Konstitucijos 9 straipsnyje teigiama, kad Lenkija laikosi jai privalomų tarptautinės teisės nuostatų. Todėl Lenkijos įstatymų leidėjas sutiko, kad Lenkijos teritorijoje egzistuotų du taisyklių rinkiniai – nacionalinės teisės sistemos taisyklės ir ne šios sistemos taisyklės. Tačiau Konstitucinis Tribunalas taip pat teigia, kad Konstitucija turi visišką viršenybę dėl jos privalomo pobūdžio ir taikymo ir bet kuris Lenkijos Respublikos sudarytas tarptautinis susitarimas (net ir priimtas referendume) nėra svarbesnis už Konstituciją. Konstitucinis Tribunalas

aiškina, kad Bendrijos teisė yra naujas teisės modelis, kurio negalima paaiškinti tradicinėmis monizmo ar dualizmo idėjomis. Santykyje tarp dviejų teisinių sistemų - nacionalinės teisinės sistemos ir Bendrijos teisinės tvarkos - autonomija nereiškia, kad jos nedaro įtakos viena kitai. Ši autonomija taip pat nepanaikina konfliktų galimybės. Toks konfliktas ar susidūrimas įvyktų, jei pasirodytų nesuderinamas konstitucinės normos ir Bendrijos normos neatitikimas. Toks susidūrimas, remiantis aiškiu Konstitucinio Tribunolo pareiškimu, negali būti išspręstas pripažįstant Bendrijos normų viršenybę. Ji negali nei sukelti tokios nacionalinės normos pripažinimo negaliojančia, nei pakeisti ją Bendrijos teise, nei apriboti tokios normos taikymo srityse, kurioms netaikomas Bendrijos reglamentas. (Bańczyk, 2005, p. 1360).

Konstitucinis Tribunolas taip pat pakartojo savo sprendime EAO pateiktą argumentą. Konkrečiai nurodė nuoseklaus nacionalinės teisės aiškinimo pagal Europos teisę ribas. Šį kartą pabrėžė, kad toks aiškinimas negali būti atliekamas, jei rezultatas prieštarauja Konstitucijos formuluotei arba yra nesuderinamas su minimaliomis Konstitucijoje numatytomis garantinėmis funkcijomis. Kalbant apie asmens teises ir laisves, Konstitucijoje įtvirtintų garantijų turi būti laikomasi visomis aplinkybėmis (Bańczyk, 2005, p. 1364). Todėl Konstitucinis Tribunolas tam tikra prasme paneigė savo sprendimą dėl EAO, kur jis padarė visiškai priešingai – jis sutiko per ateinančius aštuoniolika mėnesių sumažinti asmenų teises, kad būtų laikomasi Stojimo sutartyje nustatytų įsipareigojimų. (Bańczyk, 2005, p. 1364)

Teigiamas dalykas yra tai, kad Konstitucinis Tribunolas nesilaikė antieuropietišku deputatų argumentų, tačiau iš šio sprendimo kylanti bendra išvada nėra labai optimistinė, bent jau Europos teisės specialistų požiūriu. Pesimizmo priežastys yra dvejopos. Pirmą, sprendimas tik praturtino diskusijas dėl kompetencijos klausimo persvarstymo, iš tikrųjų nesuteikdamas vilties dėl vienodo Europos Sąjungos teisės taikymo. Žinoma, diskusija yra sveikintina, bet atrodo, kad yra konfrontacijos tendencija, o ne konstruktyvus dialogas (Bańczyk, 2005, p. 1364). Antra, Konstitucinis Tribunolas nepalaiko antieuropietišku deputatų pateiktų argumentų, jo argumentai taip pat grindžiami nuogąstavimais: prarasti suverenitetą arba neišlaikyti jo pakankamo. Istoriniu požiūriu tai gali būti suprantama - nors Konstitucinio Tribunolo argumentai atrodo netinkami kovoti su tokiais nuogąstavimais, jie gali būti priimtini. Tačiau nerimą kelia tai, kad Konstitucinis Tribunolas apsiriboja argumentais, rodančiais, kad Lenkija išlaiko savo suverenitetą, o ne argumentais dėl to, kodėl ir kaip ji išlaiko suverenitetą (Bańczyk, 2005, p. 1365). Pasak R. Kwiecień, Lenkijos Konstitucinis Tribunolas iš naujo išnagrinėjo savo pirminę poziciją, priimtą Europos arešto orderio sprendime, kuriame jis teigė, kad Europos arešto orderio veikimas Lenkijos

teisinėje sistemoje turėtų būti teisės aktų leidėjo prioritetas. Todėl jis pasiūlė galimybę pakeisti Lenkijos Konstitucijos 55 straipsnį, jei to reikalauja Europos teisė. Stojimo sutarties sprendime ši galimybė iš tikrųjų buvo atmesta (Bańczyk, 2005, 1365).

Bruno de Witte dėl *Van Gend en Loos* sprendimo pažymėjo, kad pagrindinis jo naujumas buvo ne tai, kad EEB teisė galėjo turėti tiesioginį poveikį, o tai, kad pagrindinis šio sprendimo indėlis buvo tai, kad tiesioginio poveikio klausimą centralizuotai turėjo spręsti Teisingumo Teismas, o ne įvairūs nacionaliniai teismai, atsižvelgdami į jų nuomonę šiuo klausimu (Bańczyk, 2005, 1365). Tą patį galima pasakyti apie pirmumą. Atrodo, kad sprendimas dėl Stojimo sutarties grįžta prie šios problemos, nes vienas iš šių įvairių nacionalinių teismų pateikia aiškų pasiūlymą, kad jis veikia „decentralizuotą“ sistemą. Lenkijos Konstitucinis Tribunalas iš tikrųjų pareiškė, kad Lenkijos Konstitucija turi absoliučią viršenybę ES teisės atžvilgiu. Taigi ji paneigė nusistovėjusią nacionalinių konstitucinių teismų ir ETT praktiką per atvirai nepaminėti tam tikrų prieštaraujančių santykio aspektų (Bańczyk, 2005, 1366).

Lenkijos Konstitucinis Tribunalas retai teikia prašymus Teisingumo Teismui dėl prejudicinio sprendimo priėmimo, todėl konstitucinės jurisprudencijos, palyginus kitų ES valstybių narių konstitucinius teismus, yra mažai. Lenkijos Konstitucinis Tribunalas išaiškino, kad Lenkijoje Konstitucija išlaiko viršenybę. Šis teismas taip pat pasilieka galimybę vertinti ar ES teisės aktai yra *ultra vires*.

6. ISPAIJOS KONSTITUCIJA IR KONSTITUCINIS TEISMAS

6.1 Ispanijos narystės Europos sąjungoje konstituciniai pagrindai

Konstitucijos 93 straipsnis leidžia perduoti įgaliojimus, kurie atsiranda iš Konstitucijos tarptautinėms organizacijoms. Pagal šį straipsnį gali būti suteikta susistemintu aktu sudarant sutartis, pagal kurias Konstitucijos numatyti įgaliojimai perduodami tarptautinei organizacijai ar institucijai. Nepaisant to, kad ES nėra aiškiai paminėta, ši nuostata buvo parengta atsižvelgiant į būsimą Ispanijos įstojimą į ES. Pagal šią tarptautinės sutarties nuostatą, kuri perduoda suverenias galias tarptautinei organizacijai, ratifikavimas turi būti patvirtintas įstatymu. Tai reiškia, kad perdavimas turi būti patvirtintas absoliučia Kongreso balsų dauguma (Mullor, Pérez, 2019, p. 549). Taigi šiame straipsnyje tik nustatoma procedūra, pagal kurią leidžiama perduoti suverenius įgaliojimus, tačiau nėra jokių esminių apribojimų ar reikalavimų, susijusių su vertybėmis, principais ar tikslais, kurių turėtų laikytis tarptautinės organizacijos, kurių narė yra Ispanija (Mullor, Pérez, 2019, p. 549). Vis dėlto Konstitucinis Teismas aiškino šią nuostatą, kad

joje būtų numatytos numanomos esminės integracijos ribos: pagarba valstybės suverenitetui, pagrindinėms konstitucinėms struktūroms, Konstitucijoje įtvirtintų vertybių ir pagrindinių principų, ypač pagrindinių teisių, sistemai. Šiame sprendime buvo nustatyta kaip turi būti suprantama pagarba valstybės suverenitetui, tačiau buvo suformuluota gana plačiai, nes Konstitucinis Teismas neišdėstė, kaip tiksliai suprasti „pagarbos valstybės suverenitetui“ formą. Minėtas sprendimas buvo priimtas 2004 m. ratifikuojant Sutartį dėl Konstitucijos Europai, kai Ispanijos Vyriausybė konsultavosi su Konstituciniu teismu dėl Konstitucijos ir ES teisės viršenybės principo suderinamumo, aiškiai išdėstyto vadinamojoje Europos Konstitucijoje. Konstitucinis Teismas išsprendė galimą konfliktą, atskirdamas ES teisės viršenybę nuo Konstitucijos viršenybės. Konstitucinis Teismas nustatė, kad ES teisės viršenybė nepažeidžia Konstitucijos viršenybės, nes pirmoji remiasi vidaus teisės aktų taikomumu, atitinkančiu ES teisę, o pastaroji remiasi vidaus teisės aktų galiojimu pagal Konstituciją (Mullor, Pérez, 2019, p. 550). Po ankstesnės teismų praktikos Konstitucinis Teismas nurodė, kad ES teisės viršenybė buvo grindžiama 93 straipsniu, pagal kurį įgaliojimai buvo perduoti tarptautinei organizacijai. Savo ruožtu Konstitucinis Teismas pirmą kartą pareiškė, kad 93 straipsnyje nustatytos esminės integracijos ribos. Galiausiai ratifikavimo procesas žlugo po 2005 m. Prancūzijoje ir Nyderlanduose vykusių referendumų. Pirmasis pakeitimas padarytas dėl Konstitucinio Teismo sprendimo, kuriuo buvo paskelbtas Konstitucijos ir Mastroichto sutarties nesuderinamumas dėl ES piliečių teisės būti kandidatais vietos rinkimuose. Antrasis pakeitimas buvo padarytas ekonomikos ir finansų krizės sąlygomis, daugiausia siekiant sustiprinti Europos institucijų bei vadovų pasitikėjimą valstybės skolos ir deficito Ispanijoje apribojimais. Taigi konstituciniai pakeitimai, susiję su ES, buvo gana riboti, o ES aiškiai paminėta tik Konstitucijos 135 straipsnyje. Atsižvelgiant į integracijos proceso svarbą konstituciniu požiūriu, keli autoriai teigė, kad Konstitucijoje turėtų būti speciali Europos integracijos sąlyga. Dabartinis 93 straipsnis reglamentuoja tarptautinių sutarčių ratifikavimo procesą ir jame aiškiai neminima ES. (Mullor, Pérez, 2019, p. 551).

6.2 Ispanijos Konstitucinio Teismo požiūris į ES viršenybės principą

Ispanijos teisės šaltinių sistema dabar apima ES teisę, kuri turi viršenybę ir tiesioginį poveikį. Vykdomosios valdžios įgaliojimai buvo išplėsti teisėkūros įgaliojimų atžvilgiu, nes vyriausybė dalyvauja priimant teisės aktus ES lygmeniu kaip Tarybos dalis ir atlieka svarbų vaidmenį įgyvendinant ir vykdam ES teisę. Galiausiai pagrindinių teisių srityje Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija taikoma kartu su konstituciniu teisių sąrašu, kai nacionalinės valdžios institucijos įgyvendina ES teisę (Mullor, Pérez, 2019, p. 551).

ES priemonių teisminė peržiūra Ispanijoje taikant prejudicinio sprendimo priėmimo mechanizmą praktiškai yra labai ribota dėl nacionalinių teisėjų neveikimo. 2006 – 2014 m. nacionaliniai teismai pateikė iš viso 178 prašymus priimti prejudicinį sprendimą, iš kurių tik vienas prašymas buvo priimti prejudicinį sprendimą dėl ES priemonės galiojimo. Žemesnieji teismai buvo aktyviausi teikdami prašymus dėl ES teisės aiškinimo, iš viso pateikę 140,86, o SK pateikė 37 prašymus. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą dėl ES priemonės galiojimo Konstitucinis Teismas pateikė tik byloje *Melloni* (Teisingumo Teismo 2013 m. vasario 26 d. sprendimas). Ne vienas autorius yra pabrėžęs Ispanijos Konstitucinio Teismo prašymo, kuriuo inicijuota ši byla, svarbą. G. Martinico nuomone, šis prašymas sulaukė didžiulio mokslininkų dėmesio dėl dviejų priežasčių: pirmoji susijusi su tuo, kad tai buvo pirmas kartas, kai Ispanijos Konstitucinis Teismas pasinaudojo SESV 267 straipsnyje įtvirtintu mechanizmu, antroji – su klausimu, ar „ką nors reikšmingo ESTT pasakys apie ES pagrindinių teisių chartijos 53 straipsnį, susijusį su opia tos pačios teisės, garantuotos skirtingais lygmenimis, apsaugos standartų santykio problema“ (Jarašiūnas, 2016, p. 236). *Melloni* sprendimas Ispanijos Konstitucinio Teismo 2011 m. birželio 9 d. prašymas žymėjo teismo bendradarbiavimo, inicijuoto Ispanijos konstitucinės kontrolės institucijos, pradžia. Vien Konstitucinio Teismo apsisprendimas kreiptis į Teisingumo Teismą, prisimenant ankstesnį šio nacionalinio teismo atsargumą, atspindi teisėjų profesinės sąmonės pokyčius. Tai sietina tiek su ES teisės reikšmės apskritai, tiek su prejudicinio sprendimo instituto reikšmės konstitucinei misijai pripažinimu (Jarašiūnas, 2016, p. 237). Ispanijos Konstitucinio Teismo iškelti klausimai (didžiulis doktrinos atstovų dėmesys taip pat tai patvirtina) buvo reikšmingi ir europinės konstitucinės justicijos institucijų veiklai. Alexas Tinsley pažymi, kad Ispanijos Konstitucinio Teismo prašymas priimti prejudicinį sprendimą suponavo ne jau žinomas problemas dėl Europos arešto orderio, bet „daug svarbesnius klausimus dėl vienodo žmogaus teisių apsaugos standarto sukūrimo kaip bendradarbiavimo šioje srityje pagrindo“. Svarbiausia bylos *Melloni* problema – skirtingi pagrindinių teisių apsaugos lygiai Chartijoje ir nacionalinėje konstitucijoje, kitaip sakant, Teisingumo Teismui teko atsakyti į „klausimą dėl pagrindinių teisių apsaugos standartų skirtingumo“ (Jarašiūnas, 2016, p. 237). Ispanijos Konstitucinio Teismo prašymas priimti prejudicinį sprendimą susijęs su 2002 m. birželio 13 d. Tarybos pagrindų sprendimo 2002/584/TVR dėl Europos arešto orderio ir perdavimo tarp valstybių narių tvarkos, iš dalies pakeisto 2009 m. vasario 26 d. Tarybos pamatiniu sprendimu 2009/299/TVR, 4a straipsnio 1 dalies išaiškinimu ir, jei reikia, galiojimu. Teisingumo Teismo taip pat buvo prašoma prireikus išnagrinėti klausimą, ar, remdamasi Chartijos 53 straipsniu, valstybė narė gali atsisakyti vykdyti Europos arešto orderį, nurodžiusi, kad

pažeidžiamos atitinkamo asmens pagrindinės teisės, kurias užtikrina nacionalinė konstitucija (Jarašiūnas, 2016, p. 238). 1996 m. Ispanijos teismas pripažino vykdytina S. Melloni ekstradiciją į Italiją ir sutiko, kad jis būtų teisiamas už atitinkamai arešto orderiuose nurodytas veikas. Bet Melloni pradėjo slapstytis ir negalėjo būti perduotas Italijos valdžios institucijoms. Jis buvo nuteistas už akių ir taip jam buvo paskirta laisvės atėmimo bausmė. O 2004 m. buvo išduotas Europos arešto orderis, kad būtų galima įvykdyti Italijos teismo paskirtą bausmę. Tačiau, kai Melloni buvo sulaikytas, jis nesutiko, kad būtų perduotas Italijos valdžios institucijoms, tvirtindamas tuo, kad priėmus nuosprendį už akių, buvo pažeistos jo teisės į teisingą bylos nagrinėjimą (Teisingumo Teismo 2013 m. vasario 26 d. sprendimas). S. Melloni Ispanijos Konstituciniam Teismui padavė recurso de amparo (skundas dėl pagrindinių teisių apsaugos). Grįsdamas savo skundą, jis nurodė, kad netiesiogiai pažeisti iš Ispanijos Konstitucijos 24 straipsnio 2 dalyje įtvirtintos teisės į teisingą bylos nagrinėjimą kylantys absoliutūs reikalavimai. Pasak jo, kai leidžiama vykdyti ekstradiciją į valstybes, kuriose už labai sunkų nusikaltimą galima teisėtai priimti nuosprendžius in absentia, ir nenustatoma nuteistojo perdavimo sąlyga – sudaryti jam galimybę ginčyti šiuos nuosprendžius, kad būtų užtikrinta teisė į gynybą, pažeminant žmogaus orumą yra pažeidžiama pati teisingo bylos nagrinėjimo esmė. Ispanijos Konstitucinis Teismas savo prašyme priimti prejudicinį sprendimą pažymėjo, kad perduodant asmenį kitai valstybei su Ispanijos Konstitucijos 24 straipsniu gali būti siejami tik pagrindiniai ir elementariausi reikalavimai, tačiau, šio teismo teigimu, Ispanijos teismų sprendimu, kuriuo leidžiama vykdyti ekstradiciją į valstybes, kuriose už labai sunkų nusikaltimą galima teisėtai priimti nuosprendžius in absentia, ir nenustatoma nuteistojo perdavimo sąlyga - sudaryti jam galimybę ginčyti tuos nuosprendžius, kad būtų užtikrinta teisė į gynybą, pažeminant žmogaus orumą yra netiesiogiai pažeidžiami teisės į teisingą teismą reikalavimai (Jarašiūnas, 2016, p. 240). Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas pažymi, kad šis reikalavimas turėtų būti taikomas ir Pagrindų sprendimu 2002/584/TVR nustatytai perdavimo procedūrai dėl dviejų priežasčių: 1) taikoma nuteistojo perdavimo sąlyga susijusi su konstitucinės teisės į teisingą bylos nagrinėjimą esme; 2) šio pagrindų sprendimo 5 straipsnio 1 punkte buvo numatyta galimybė, be kita ko, nustatyti Europos arešto orderio, išduoto siekiant įvykdyti in absentia priimtą apkaltinamąjį nuosprendį, vykdymo „pagal vykdančiosios valstybės narės teisę“ sąlygą, kad „išduodančioji teisminė institucija asmeniui, dėl kurio yra išduotas Europos arešto orderis, suteiktų pakankamas garantijas, užtikrinančias galimybę prašyti persvarstyti bylą išduodančiojoje valstybėje nareje ir dalyvauti teisme“ (Jarašiūnas, 2016, p. 240).

Ispanijos Konstituciniam Teismui kilo klausimas, ar pagal Pagrindų sprendimą 2002/584/TVR Ispanijos teismams draudžiama nustatyti S. Melloni perdavimo sąlygą, pagal kurią būtų galimybė apskūsti aptariamą apkaltinamąjį nuosprendį. Tinkamas Europos arešto orderio vykdymas Melloni byloje iš esmės buvo susietas su atsakymais į du esminius klausimus: kaip aiškinti teisę į teisingą teisminį nagrinėjimą (remiantis Ispanijos Konstitucija, Chartija, o gal Europos žmogaus teisių konvencija ir kaip spręsti kylančius įvairių teisinių sistemų konfliktus (Jarašiūnas, 2016, p. 240).

Teisingumo teismas atsakė į prejudicinius klausimus ir nurodė, kad Pagrindų sprendimo 2002/584 dėl Europos arešto orderio ir perdavimo tarp valstybių narių tvarkos, iš dalies pakeisto Pamatiniu sprendimu 2009/299, 4a straipsnio 1 dalis turi būti aiškinama taip: pagal ją draudžiama šioje nuostatoje nurodytais atvejais vykdančiajai teisminei institucijai nustatyti Europos arešto orderio, išduoto siekiant įvykdyti bausmę, vykdymo sąlygą, pagal kurią in absentia priimtą nuosprendį turi būti galima apskūsti išduodančiojoje valstybėje narėje (Teisingumo Teismo 2013 m. vasario 26 d. sprendimas). Pagrindų sprendimo 2002/584 dėl Europos arešto orderio ir perdavimo tarp valstybių narių tvarkos, iš dalies pakeisto Pamatiniu sprendimu 2009/299, 4a straipsnio 1 dalimi nepažeista nei teisė į veiksmingą teisminę gynybą ir teisingą bylos nagrinėjimą, nei teisė į gynybą, kurios užtikrinamos atitinkamai Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 47 straipsnyje ir 48 straipsnio 2 dalyje, todėl ji atitinka iš šių straipsnių kylančius reikalavimus. Nors kaltinamojo teisė asmeniškai dalyvauti teisiniame nagrinėjime yra esminis teisės į teisingą bylos nagrinėjimą elementas, ši teisė nėra absoliuti. Kaltinamasis gali savo valia tiesiogiai arba netiesiogiai jos atsisakyti su sąlyga, kad atsisakymas būtų nustatytas aiškiai ir jam turi būti taikomos bent jau minimalios tokio atsisakymo svarbą atitinkančios garantijos, taip pat atsisakymas neturi pažeisti jokio svarbaus viešojo intereso (Teisingumo Teismo 2013 m. vasario 26 d. sprendimas). Konkrečiai kalbant, net jeigu pats kaltinamasis asmeniškai nedalyvavo teisiniame nagrinėjime, teisė į teisingą bylos nagrinėjimą nėra pažeista, jeigu jis buvo informuotas apie teismo nagrinėjimo datą ir vietą ar asmenį gynė advokatas, kuriam jis šiuo atžvilgiu suteikė įgaliojimus. Be to, pažymėtina, kad, Pamatiniu sprendimu 2009/299 derinant Europos arešto orderių, išduotų siekiant įvykdyti sprendimus, priimtus po teismo nagrinėjimo, kuriame suinteresuotasis asmuo asmeniškai nedalyvavo, vykdymo sąlygas siekiama, kaip nurodyta jo 1 straipsnyje, sustiprinti asmenų, dėl kurių pradėtos baudžiamosios bylos, procesines teises, kartu pagerinant valstybių narių teismo sprendimų tarpusavio pripažinimą (Teisingumo Teismo 2013 m. vasario 26 d. sprendimas). Taip pat Teisingumo teismas išaiškino, kad Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 53 straipsnis turi būti aiškinamas taip: juo neleidžiama valstybei narei

nustatyti asmens, nuteisto in absentia, perdavimo sąlygos, pagal kurią jam turi būti sudaryta galimybė apskusti nuosprendį išduodančiojoje valstybėje narėje, taip siekiant išvengti jos konstitucijoje užtikrintų teisės į teisingą bylos nagrinėjimą ir teisės į gynybą pažeidimo. Aiškinant chartijos 53 straipsnį kitaip, būtų pažeistas Sąjungos teisės viršenybės principas, nes valstybei narei būtų leidžiama sudaryti kliūtis taikyti chartiją visiškai atitinkančius Sąjungos teisės aktus, jeigu jie neatitinka šios valstybės konstitucijoje garantuojamų pagrindinių teisių. Žinoma, chartijos 53 straipsniu patvirtinama, kad kai įgyvendinant Sąjungos teisės aktą reikalinga imtis nacionalinių įgyvendinimo priemonių, nacionalinėms valdžios institucijoms ir teismams leidžiama taikyti nacionalinius pagrindinių teisių apsaugos standartus, jeigu šis taikymas nepažeidžia chartijoje, kaip ją aiškina Teisingumo Teismas, numatyto apsaugos lygio ir Sąjungos teisės viršenybės, vieningumo ir veiksmingumo. Tačiau Pagrindų sprendimo 2002/584 dėl Europos arešto orderio ir perdavimo tarp valstybių narių tvarkos, iš dalies pakeisto Pamatiniu sprendimu 2009/299, 4a straipsnio 1 dalimi valstybėms narėms nesuteikiama galimybė atsisakyti vykdyti Europos arešto orderį, kai suinteresuotasis asmuo yra vienoje iš keturių šioje nuostatoje numatytų situacijų. Todėl jeigu valstybei narei būtų leista remiantis chartijos 53 straipsniu nustatyti asmens, nuteisto in absentia, perdavimo sąlygą, nenumatytą Pamatiniame sprendime 2009/299, pagal kurią, siekiant išvengti vykdančiosios valstybės narės konstitucijoje garantuojamų teisės į teisingą bylos nagrinėjimą ir teisės į gynybą pažeidimo, turi būti sudaryta galimybė nuosprendį apskusti išduodančiojoje valstybėje narėje, būtų nepaisoma šiame Pamatiniame sprendime nustatyto vienodo pagrindinių teisių apsaugos standarto, todėl būtų pažeisti tarpusavio pasitikėjimo ir pripažinimo principai, kuriuos šiuo sprendimu siekiama sustiprinti, ir taip padarytas neigiamas poveikis minėto Pamatinio sprendimo veiksmingumui (Teisingumo Teismo 2013 m. vasario 26 d. sprendimas).

Ispanijos Konstitucinis Teismas, peržiūrėjęs savo doktriną, nustatytą sprendime Nr. 91/2000, paskelbė, kad bausmės paskyrimas, kai kaltinamasis neatvyksta ir vėliau neturi galimybės pataisyti padėtį dėl nedalyvavimo baudžiamajame procese, nepažeidžia teisės į procesą su visomis jo garantijomis absoliutaus turinio (Ispanijos Konstitucijos 24 straipsnio 2 paragrafas), jeigu yra konstatuota, kad jo neatvykimas buvo tyčinis ir nekeliantis abejonių, tinkamai pareiškus kaltinimą ir kai kaltinamasis buvo veiksmingai ginamas paskirtų advokatų (Jarašiūnas, 2016, p. 247). Taip pat šis teismas nurodė, jog pagal Italijos valdžios institucijų pateiktus dokumentus nėra nustatyta, kad pareiškėjo paskirti advokatai nustojo jam atstovauti 2001 m. Be to, teisė į gynybą nėra pažeidžiama, kai suinteresuotasis asmuo, žinodamas apie būsimo proceso turinį, tyčia imasi netinkamų veiksmų ir jį ginti ir jam atstovauti paskiria du advokatus, kuriais pasitiki ir kurie, naudodamiesi skundo teise,

dalyvavo pirmosios instancijos, apeliaciniame ir kasaciniame procesuose. Todėl Ispanijos Konstitucinis Teismas padarė išvadą, kad Audiencia Nacional sprendimas perduoti pareiškėją Italijos valdžios institucijoms nesant nagrinėtos sąlygos netiesiogiai nepažeidžia teisės į teisingą procesą su garantijomis, nes yra nustatyta, kad kaltinamasis buvo ginamas ir tyčia atsisakė dalyvauti teisminiame nagrinėjime (Jarašiūnas, 2016, p. 248).

Byla *Melloni* išryškino aktualias ES teisės ir nacionalinės teisės sistemų problemas pagrindinių teisių apsaugos, europinio pinigų politikos mechanizmo veikimo ypatingomis sąlygomis srityse. Ši byla taip pat svarbi teisminių institucijų oficialaus dialogo naudojantis SESV 267 straipsnyje įtvirtinta prejudicinio sprendimo priėmimo procedūra stiprinimo požiūriu (Jarašiūnas, 2016, p. 271).

Ispanijos Konstitucinis Teismas pareiškė, kad jei nebus pateiktas prašymas dėl prejudicinio sprendimo, kai jis yra privalomas ir bus taikoma nacionalinė teisė, kuri prieštarauja ES teisei, gali būti pažeista konstitucinė teisė į teisingą bylos nagrinėjimą (Konstitucijos 24 straipsnis). Be to, Konstitucinis Teismas paskelbė, kad tam tikrais atvejais ES teisė yra svarbi Konstitucijai, todėl pats Konstitucinis Teismas gali pateikti prejudicinį prašymą. Nepaisant šių Konstitucinio teismo pastangų, įprasti teismai vis dar yra gana neaktyvūs teikdami prejudicinius klausimus dėl ES teisės galiojimo (Mullor, Pérez, 2019, p. 568).

7. SUFORMULUOTOS ES VALSTYBIŲ NARIŲ TAISYKLĖS, KURIOS TAIKOMOS AKCEPTUOJANT ES TEISĖS VIRŠENYBĖS PRINCIPĄ

Išanalizavus Lietuvos, Vokietijos, Airijos, Lenkijos ir Ispanijos konstitucinių teismų jurisprudenciją, galima nustatyti taisykles, kurios yra taikomos kiekvienos valstybės narės, siekiant akceptuoti ES teisės viršenybės principą. Pirmoji nagrinėta valstybė buvo Lietuva, kuri priėmusi Konstitucinį aktą dėl narystės ES, parodo, kad gerbia ES teisės viršenybės principą ir jį besąlygiškai pripažįsta Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų atžvilgiu, tačiau neužsimena apie viršenybę prieš Konstituciją. LR Konstitucijos 7 str. nurodoma, kad negalioja joks įstatymas ar kitas teisės aktas priešingas Konstitucijai (LR Konstitucija, 1992). Kadangi Konstitucinis Teismas turi išimtinę teisę aiškinti LR Konstituciją, todėl tokia Konstitucinio Teismo pozicija konstituciškai įtvirtina LR Konstitucijos viršenybės taikymą, esant šių dviejų teisės aktų kolizijai (LR Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas). Lietuva akceptuoja ES teisės viršenybės principą, tačiau šioje valstybėje Konstitucija yra neliečiama ir ES teisės viršenybės principas netaikomas jos atžvilgiu. Lietuvos Konstitucinis Teismas kreipiasi į Teisingumo teismą,

jeigu jam kyla ES teisės aiškinimo klausimas. E. Šileikio nuomone, Konstitucinis Teismas, nagrinėdamas bylas, susijusias su ES teise, yra saistomas implicitinės pareigos kreiptis prejudicinio sprendimo (Šileikis, 2010, p. 10-11). Konstitucinis Teismas taip pat pripažįsta ES jurisdikciją, netikrina ar ES aktai priimami *ultra vires*. Išnagrinėjus Lenkijos, Vokietijos konstitucinių teismų jurisprudenciją, galima daryti išvadas, kad jos pripažino ES teisės viršenybę, tačiau pagrindinių teisių apsaugą pripažįsta pagal savo šalies Konstituciją ir pasiliko teisę tikrinti ar ES teisės aktai nėra *ultra vires*. Pavyzdžiui, Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas 2020 m. gegužės 5 d. sprendime nurodė, kad jis turi pareigą saugoti Vokietijos Konstituciją ir išaiškinti, kad bet kokie sprendimai, aiškiai peržengiantys tokios kompetencijos ribas, nepatenka į konstitucinę sistemą, numatančią Sąjungos teisės aktų privalomumą Vokietijoje (2020 m. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo biuletenis, Nr. 39, p. 371-372). Nors Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas įprastai stengiasi laikytis Teisingumo Teismo išaiškinimų, tačiau nurodė, kad jei tokių sprendimų argumentacija yra nesuprantama, tai paverčia patį išaiškinimą *ultra vires* sprendimu. Tai rodo, kad Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas pasiliko teisę nesekti Teisingumo Teismo išaiškinimais, taip pat pasiliko teisę aiškinti Teisingumo Teismo praktiką, nustatyti ar ES teisės aktai yra *ultra vires*. Lenkijos Konstitucinis Tribunolas išaiškino, kad jis turi įvertinti, ar Europos Sąjunga veikia pagal savo kompetenciją ir atitinkamai pagal subsidiarumo ir proporcingumo principus. Jeigu taip nėra, ES teisės viršenybės principas apskritai netaikomas. Šis Konstitucinis Tribunolas įtvirtino, kad Lenkijos Konstitucija turi absoliučią viršenybę ES teisės atžvilgiu. O Ispanijos Konstitucinis Teismas nurodė, kad jei nebus pateiktas prašymas dėl prejudicinio sprendimo, kai jis yra privalomas, tai prieštarauja ES teisei. Taip įtvirtino, kad būtinai reikia kreiptis į Teisingumo Teismą, jog būtų priimtas prejudicinis sprendimas, jeigu kyla neaiškumų dėl ES teisės taikymo. Beje, Ispanija jau pradėjo taikyti pagrindinių teisių srityje Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartiją kartu su konstituciniu pagrindinių teisių sąrašu, kai nacionalinės valdžios institucijos įgyvendina ES teisę. Airijos teismai pritarė Europos Sąjungos Teisingumo Teismo Simmenthal pozicijai. Tačiau Airijos Aukščiausiasis Teismas nurodė, kad tais atvejais, kai Teisingumo Teismas savo sprendimuose pripažįsta, kad tam tikras konstitucinio pobūdžio klausimas patenka į ES teisės reguliavimo sferą, galutinį žodį privalo tarti nacionalinis teismas. Taip pat Airija pasiliko spręsti klausimus dėl pagrindinių teisių apsaugos.

LR Konstitucijos 3 straipsnyje nurodoma, kad niekas negali riboti Tautos suvereniteto. (Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992). Šios Konstitucijos 7 str. aiškinama, kad negalioja joks įstatymas ar kitas aktas priešingas Konstitucijai (LR

Konstitucija, 1997). Tačiau LR Konstitucinio akto straipsnyje nurodyta, kad Europos Sąjungos teisės normos yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis. Jeigu tai kyla iš sutarčių, kuriomis grindžiama Europos Sąjunga, Europos Sąjungos teisės normos taikomos tiesiogiai, o teisės normų kolizijos atveju jos turi viršenybę prieš Lietuvos Respublikos įstatymus ir kitus teisės aktus (LR Konstitucinis aktas dėl LR narystės Europos Sąjungoje, 2004). Galima daryti išvadą, kad Lietuva pripažįsta ES teisės viršenybę Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų atžvilgiu. Lenkija įstojo į ES pagal Konstitucijos 90 straipsnio 1 dalį, kurioje nustatyta, kad „Lenkijos Respublika tarptautine sutartimi, kai kuriais klausimais gali perleisti tarptautinei organizacijai ar tarptautinei institucijai valstybės valdžios institucijų kompetenciją tam tikrais klausimais“ (Lenkijos Respublikos Konstitucija, 2004). Taip pat šioje šalyje ES teisės viršenybės principui yra reikšmingos Lenkijos Konstitucijos 91 str. 2 d., kuri nurodo, kad ratifikuotos tarptautinės sutartys turi pirmenybę prieš įstatymus, jei įstatymas negali būti kitokiu būdu suderintas su tarptautine sutartimi (Lenkijos Respublikos Konstitucija, 2004) ir 91 str. 3 d., kuri nurodo, jei ratifikuotos tarptautinės sutartys įsteigia tarptautinę organizaciją, tokios tarptautinės organizacijos teisė kolizijos su įstatymu atveju turi pirmumą (Lenkijos Respublikos Konstitucija, 2004). Šis straipsnis suteikia teisę taikyti ES teisės viršenybę kolizijos atveju su nacionaliniais įstatymais. Svarbu pabrėžti, kad Lenkijoje kaip ir Lietuvoje, Konstitucija išlaiko viršenybę. Lenkijos Konstitucija nustato ES teisės viršenybės principo pripažinimo konstitucinį pagrindą. Skirtingai nei Lenkijoje, Vokietijai tapus EEB nare, Federalinis Konstitucinis Teismas anksti pripažino, kad nors pats Konstitucijos tekstas nebuvo pakeistas, Europos integracijos procesas turi esminės įtakos Konstitucijos turiniui. Vokietijos Konstitucija buvo tik vėliau papildyta, įtraukiant 23 straipsnį, kuriame reglamentuotas ES ir Vokietijos teisės santykis. Vokietijos Federacinės Respublikos Konstitucijos 23 straipsnio 1 dalyje skelbiama: “Federacinė Respublika, siekdama vieningos Europos idėjos, gali perduoti savo suverenias teises ES institucijoms, priimdama įstatymą” (Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinis įstatymas, 2004, p. 49). Daroma išvada, kad Vokietijoje yra pakankami ES teisės galiojimo ir veikimo nacionalinėje teisėje pagrindai. Airijoje 1972 metais referendumu buvo pritarta Konstitucijos 29 straipsnio ketvirtosios dalies papildymui, kuris numatė, jog Airija gali tapti Europos anglies ir plieno, Europos ekonominės ir Europos atominės energetikos bendrijų nare (Airijos Konstitucija, 1972). Taip pat įtvirtinta nuostata, kad nė viena Konstitucijos nuostata nedaro negaliojančiais valstybės priimtų įstatymų, atliktų veiksmų ar priemonių, kylančių dėl narystės Bendrijose įsipareigojimų (Airijos Konstitucija, 1972). Airija pripažino ES teisės viršenybę, tačiau pagrindinių teisių apsaugą pripažįsta pagal savo

šalies Konstituciją. Ispanijos Konstitucijoje nėra aiškiai paminėta Europos Sąjunga, bet Konstitucijos 93 straipsnis leidžia perduoti įgaliojimus, kurie atsiranda iš Konstitucijos tarptautinėms organizacijoms. Pagal šį straipsnį gali būti suteikta susistemintu aktu sudarant sutartis, pagal kurias Konstitucijos numatyti įgaliojimai perduodami tarptautinei organizacijai ar institucijai (Mullor, Pérez, 2019, p. 549). ES teisės viršenybė šioje valstybėje yra pripažįstama, tačiau Konstitucinis Teismas aiškino šią nuostatą, kad joje būtų numatytos numanomos esminės integracijos ribos: pagarba valstybės suverenitetui, pagrindinėms konstitucinėms struktūroms, Konstitucijoje įtvirtintų vertybių ir pagrindinių principų, ypač pagrindinių teisių, sistemai (Mullor, Pérez, 2019, p. 550)

IŠVADOS

1. Lietuva pripažįsta ES teisės viršenybę Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų atžvilgiu, išskyrus Konstituciją. Lietuvos Konstitucinis Teismas kreipiasi į Teisingumo teismą, jeigu jam kyla ES teisės aiškinimo klausimas. Jis neaiškina ar ES teisės aktas yra *ultra vires* ir pripažįsta ES teisės jurisdikciją. Lietuvoje ES teisės viršenybės principo apribojimui pagrindą duoda Konstitucijos viršenybės principas bei Konstitucijos kaip aukščiausios teisės samprata.
2. Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas įsipareigoja saugoti Vokietijos Konstituciją ir aiškina, kad sprendimai, kurie yra peržengiantys tokios kompetencijos ribas, nepatenka į konstitucinę sistemą, numatančią Sąjungos teisės aktų privalomumą Vokietijoje. Nors Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas stengiasi laikytis Teisingumo Teismo išaiškinimų, tačiau nurodė, kad jei tokių sprendimų argumentacija yra nesuprantama, tai paverčia patį išaiškinimą *ultra vires* sprendimu. Tai reiškia, kad Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas pasiliko teisę aiškinti Teisingumo Teismo praktiką, nustatyti ar ES teisės aktai yra *ultra vires*. Taip pat yra priimtas sprendimas, kad Vokietija pagrindinių teisių apsaugą pripažįsta pagal savo šalies Konstituciją. Tačiau vėliau Federalinis Konstitucinis Teismas nurodė, jeigu nacionaliniam teismui kiltų pagrindinių asmens teisių apsaugos ir nacionalinės teisės akto atitikties Konstitucijai klausimas ir tas teisės aktas būtų susijęs ir su Europos Sąjungos teisės aktu, nacionalinis teismas visų pirma turėtų kreiptis į Teisingumo Teismą. Taip pat Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas kreipiasi į ES Teisingumo Teismą, jei kyla klausimas dėl ES teisės aiškinimo ir prašo priimti prejudicinį sprendimą.
3. Lenkijoje egzistuoja Konstitucijos kaip visumos viršenybė ES teisės aktų atžvilgiu. Konstituciniai teismai turi teisę įvertinti, ar Europos Sąjunga veikia pagal savo kompetenciją ir atitinkamai pagal subsidiarumo ir proporcingumo principus. Jeigu taip nėra, tai Lenkijoje ES teisės viršenybės principas apskritai netaikomas. Konstitucinis Tribunolas pasilieka galimybę vertinti ar ES teisės aktai yra *ultra vires*. Jis sutinka kreiptis į Teisingumo Teismą su prejudicinio sprendimo prašymu, tačiau kreipiasi itin retai.
4. Airijos teismai pritarė Europos Sąjungos Teisingumo Teismo Simmenthal pozicijai. Jeigu yra būtynbė, tai Airijos Aukščiausiasis Teismas teikia prašymus Teisingumo Teismui priimti prejudicinį sprendimą. Airijos Aukščiausiasis Teismas nurodė, kad tais atvejais, kai Teisingumo Teismas savo sprendimuose pripažįsta, kad tam tikras konstitucinio pobūdžio klausimas patenka į ES teisės reguliavimo sferą, galutinį

žodį privalo tarti nacionalinis teismas. Be to, Airija pagrindinių teisių apsaugą pripažįsta pagal savo šalies Konstituciją.

5. Ispanijos Konstitucinis Teismas nustatė, kad ES teisės viršenybė nepažeidžia Konstitucijos viršenybės, nes pirmoji remiasi vidaus teisės aktų taikomumu, atitinkančiu ES teisę, o antroji remiasi vidaus teisės aktų galiojimu pagal Konstituciją. Ispanijos Konstitucinis Teismas nurodė, kad jei nebus pateiktas prašymas dėl prejudicinio sprendimo, kai jis yra privalomas ir bus taikoma nacionalinė teisė, kuri prieštarauja ES teisei, gali būti pažeista konstitucinė teisė į teisingą bylos nagrinėjimą. Tai reiškia, kad Ispanijos valstybė sutiko teikti prašymus dėl prejudicinio sprendimo, jei kyla ES teisės aiškinimo klausimas. Galiausiai pagrindinių teisių srityje Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija taikoma kartu su konstitucinių teisių sąrašu, kai nacionalinės valdžios institucijos įgyvendina ES teisę.
6. Atlikus tyrimą, kaip ES valstybių narių konstituciniai teismai akceptuoja ES teisės viršenybės principą, galima reziumuoti, kad ne visi konstituciniai teismai esant naujam ES teisės aiškinimo klausimui, teikia prašymus dėl prejudicinio sprendimo priėmimo. Šiame magistro darbe buvo išanalizuota, kad Lenkijos Konstitucinis Tribunolas ypač retai teikia prašymus dėl prejudicinio sprendimo priėmimo. Taip pat yra ES valstybių narių konstitucinių teismų, kurie įtaria, kad ES institucijų aktai gali būti *ultra vires*, todėl pasilieka teisę juos tikrinti. Taip pat yra ES valstybių narių, kurios pasiliko teisę nagrinėti pagrindinių teisių apsaugos klausimus pagal savo šalies Konstituciją. Iš nagrinėtų ES valstybių narių konstitucijų, reziumuojama, kad Lietuva ir Lenkija yra išlaikiusi savo konstitucijų viršenybę ES teisės viršenybės principo atžvilgiu. Tačiau iš Lietuvos Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimo aišku, kad Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ 1 straipsnis gali būti laikomas Konstitucijos atvirumo Europos Sąjungos teisei pagrindu.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Teisės norminiai aktai ir kiti tarptautiniai dokumentai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992). *Valstybės žinios*, 33-1014.
2. Vokietijos Federacinės Respublikos Konstitucija (1949), Vokietijos įstatymų biuletenis, Nr. 1.
3. Amsterdamo sutarties Kembridžo projektas (1997). EUR-Lex, 11997D.
4. Lenkijos Respublikos Konstitucija/Užsienio valstybių konstitucijos (2004), Vilnius: Lietuvos teisės universitetas.
5. LR Konstitucinis aktas dėl LR narystės Europos Sąjungoje (2004). *Valstybės žinios*, IX-2343.
6. Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinis įstatymas/Užsienio valstybių konstitucijos (2004). Vilnius: Lietuvos teisės universitetas.
7. 2004 m. liepos 13 d. Konstitucinis aktas „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“. Vilnius
8. Lietuvos Respublikos elektros energetikos įstatymo Nr. IX-2307 pakeitimo įstatymas (2004). *Valstybės žinios*, 107-3964.
9. Sutartis dėl Konstitucijos Europai (2005). Liuksemburgas: Europos Bendrijų oficialiųjų leidinių biuras.
10. Deklaracija dėl viršenybės Nr. 17 (2007). EUR-Lex, 12008E.

Specialioji literatūra:

1. Vadapalas, V. (2017). *Lietuvos konstitucinė teisė*. Vilnius: Registrų centras.
2. Ravluševičius, P. (2011). *The enforcement of the primacy of the European union law: legal doctrine and practice*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras.
3. Jarukaitis, I. (2011). *Europos Sąjunga ir Lietuvos Respublika: konstituciniai narystės pagrindai*. Vilnius: Justitia.
4. Jarašiūnas, E. (2008). *Kelios mintys apie Lietuvos dalyvavimo tarptautiniuose santykiuose konstitucinius pagrindus*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras.
5. Anthony, A. (1999) *The Europe Union and its Court of Justice*. London: Oxford university press.
6. Pernice, I. (1998). *Constitutional Law implications for a state participating in a process of regional integration. German Constitution and „Multilevel Constitutionalism“*. Baden: Nomos.

7. Penelope, K. (2001). *Law of the Europe Union*. London: Longman Pub Group.
8. Arigho, R. (2014). *The Supremacy of European Union Law: An Inevitable Revolution or Federalism in Action?* Ireland:
9. Hohan, G., Whyte G. (1988). *Supplement to the second edition of J.M Kelly: The Irish Constitution*. Dublin: University College Dublin.
10. Arnall, A. (1999). *The European Union and its Court of Justice*, Oxford: Oxford University Press.
11. Jarukaitis, I. (2000). *Europos Bendrijų teisės viršenybė ir valstybių narių bei Lietuvos Respublikos teisė*, Vilnius: Teisė, 2000/37.
12. Kaleda, S. L. (2004). *Immediate Effect of Community Law in the New Member States: Is there a Place for a Consistent Doctrine?* Dublin: European law journal.
13. Bańczyk, K. (2005). *Should We Polish It Up? The Polish Constitutional Tribunal and the Idea of Supremacy of EU law*. German Law Journal, 6, 1355-1366.
14. Biernat, S. (2006). *Impact of EU accession on the legal order of Poland//The Impact of EU accession on the legal orders of new EU member states and (Pre) Candidate Countries Hopes and Fears*. Hague: TMC Asser Press.
15. Biernat S, (2009). *Preliminary references of the Polish administrative courts to the European Court of Justice (experiences and perspectives)*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
16. Žalimas, D. (2018). Iš Konstitucinio Teismo galima tikėtis neformalaus teisingumo. *TEISMAI.LT*, 32, 7-9.
17. ŠILEIKIS, E. (2010). Konstitucinis Teismas ir valstybės atsakomybė už Europos Sąjungos teisės pažeidimą. Vilnius: Justitia, 1 (73), p. 10-11.
18. Jarukaitis, I. (2009). Pliuralistinė Europos Sąjungos ir nacionalinės teisės sistemų sąveika : konstitucinių konfliktų vengimo ir sprendimo principų paieškos. *Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo biuletenis*, 18, p. 326-352.
19. Prapiestytė, D. (2012). *Prejudicinio sprendimo priėmimo Europos Sąjungos Teisingumo Teisme proceso aiškumas kaip vienodo Europos Sąjungos teisės aiškinimo ir taikymo garantija*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S), Vilniaus universitetas. Vilnius: Vilniaus universitetas. Socialinių mokslų studijos, 5 (3), p. 865-883.
20. Mamontovė - Samuilytė, A. (2013). ES teisės įgyvendinimas valstybės narės teisme: netiesioginio direktyvų veikimo doktrinos taikymo ribos.

21. Jarašiūnas, E. (2016). Apie bylą Melloni, Jeremy F. ir Gauweiler ir kt. įnašą į Europos Sąjungos Teisingumo Teismo ir konstitucinių teismų bendradarbiavimo plėtotę. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo biuletenis, 2 (45), p. 218-274.
22. Biernat, S., Kawczyńska, M. (2019). National Constitutions in European and Global Governance: Democracy, Rights, the Rule of Law: national reports / editors: Anneli Albi, Samo Bardutzky. Hague: T.M.C. ASSER PRESS, p. 745-795.
23. Mullor J. S., Pérez A. T. (2019). The Constitution of Spain: The Challenges for the Constitutional Order Under European and Global Governance: Democracy, Rights, the Rule of Law: national reports / editors: Anneli Albi, Samo Bardutzky. Hague: T.M.C. ASSER PRESS, p. 543-591.

Teismų praktika:

1. Costa prieš E.N.E.L. [ESTT], Nr. C-6/64, [1964-07-15]. ECLI:EU:C:1964:66.
2. Firma Alfons Lütticke GmbH prieš Hauptzollamt von Saarlouis [ESTT], Nr. 57-65, [1966-06-15]. ECLI:EU:C:1966:34.
3. Internationale Handelsgesellschaft mbH prieš Einfuhr und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel [ESTT]. Nr. 11-70, [1970-12-17]. ECLI:EU:C:1970:114.
4. Georg Brunner KG v Hauptzollamt Hof [ESTT], Nr. 9-72, [1972-10-22]. ECLI:EU:C:1972:81.
5. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 1974 m. gegužės 29 d. sprendimas. 2 BvL 52/71.
6. Amministrazione delle Finanze dello Stato prieš Simmenthal SpA [ESTT], Nr. 106/77, [1978-03-09]. ECLI:EU:C:1978:49.
7. Pigs and Bacon Commission prieš Mc Carren and Company Limited [ESTT], Nr. 177/78, [1979-06-26]. ECLI:EU:C:1979:164.
8. Campus Oil Limited ir kiti prieš Minister for Industry and Energy and others [ESTT], Nr. 72/83, [1984-07-10]. ECLI:EU:C:1984:256.
9. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 1986 m. spalio 22 d. sprendimas (Solange II). BVerfGE, 2 BvR 197/83.
10. Airijos Aukščiausiojo Teismo 1987 m. balandžio 9 d. sprendimas (*Crotty v. An Taoiseach*). IESC 4, 12036P.
11. Aimé Richardt ir Les Accessoires Scientifiques SNC [ESTT], Nr. C-367/89, [1991-10-04]. ECLI:EU:C:1991:376.
12. Airijos Aukščiausiojo Teismo 1992 m. kovo 5 d. sprendimas. *British and Irish Legal Information Institute*, 846P.

13. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 1993 m. spalio 12 d. sprendimas (Maastricht). BVerfGE 89, 155.
14. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada. *Valstybės žinios*, 9-199.
15. Georg Badeck ir kt., dalyvaujant Hessische Ministerpräsident ir Landesanwalt beim Staatsgerichtshof des Landes Hessen [ESTT], Nr. C-158/97, [2000-03-28]. ECLI:EU:C:2000:163.
16. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 15 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 181-6709.
17. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas. *LR KT*, Nr. 17.
18. LR Konstitucinio Teismo 2008 m. gruodžio 4 d. nutarimas. *LR KT*, Nr. 47.
19. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 22 d. sprendimas, *LR KT*, Nr. 16.
20. Vokietijos Konstitucinio Teismo 2010 m. liepos 6 d. sprendimas, 2 BvR 2661/06.
21. Stefano Melloni / Ministerio Fiscal (ESTT). Nr. C-399/11, [2013-02-26]. ECLI:EU:C:2013:107.
22. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimas. Teisės aktų registras, 478.
23. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 2020 m. gegužės 5 d. nutartis. BVerfG, 2 BvR 859/15.
24. 2020 m. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo biuletenis. LVAT, nr. 39.

Elektroniniai leidiniai:

1. Airijos Konstitucija. Prieiga per internetą:
<https://assets.gov.ie/6523/5d90822b41e94532a63d955ca76fdc72.pdf>
[žiūrėta 2021-04-25]

SANTRAUKA

Kaip ES valstybių narių konstituciniai teismai akceptuoja ES teisės viršenybės principą: analizė ir kritinis požiūris

Gintarė Šmitaitė

Šiame magistro darbe analizuojama kaip ES valstybių narių konstituciniai teismai akceptuoja ES teisės viršenybės principą. Kadangi šiuo metu Europos Sąjungoje yra net 27 valstybės, todėl pasirinkau išsamiai nagrinėti šių valstybių konstitucinius teismus: Lietuvos, Vokietijos, Lenkijos, Airijos ir Ispanijos. Siekiant kuo išsamiau išanalizuoti, nagrinėjamos šių ES valstybių narių konstitucinės nuostatos, kurios susiję su tarptautine ir ES teise, taip pat analizuojama konstitucinė jurisprudencija, remiamasi mokslininkų straipsniais. Keliamas itin svarbus klausimas, kokios vyrauja tendencijos, ES valstybių narių konstituciniams teismams akceptuojant ES teisės viršenybės principą. Kiekvienos skirtingos ES valstybės konstitucinė jurisprudencija leidžia daryti išvadas kaip valstybėse įtvirtinimas ES teisės principas, ar išlaikoma valstybių narių konstitucijų viršenybė, ar konstituciniai teismai pasilieka teisę vertinti, ar ES teisės aktai nėra *ultra vires*, kaip saugomos pagrindinės teisės, ar teikiami prašymai priimti prejudicinį sprendimą, jeigu yra tokia būtinybė. Magistro darbe buvo padarytos išvados, kurios paaiškina, kaip ES valstybių narių konstituciniai teismai akceptuoja ES teisės viršenybę.

SUMMARY

How the Constitutional Courts of the EU Member States Accept the Principle of the Supremacy of EU Law: Analysis and Critical Approach

Gintarė Šmitaitė

This master's thesis analyzes how the constitutional courts of the EU Member States accept the principle of the supremacy of EU law. As there are currently as many as 27 states in the European Union, I have chosen to examine in detail the constitutional courts of these states: Lithuania, Germany, Poland, Ireland and Spain. In order to analyze in as much detail as possible, the constitutional provisions of these EU Member States, which are related to international and EU law, are examined, as well as the constitutional jurisprudence is analyzed, based on the articles of scholars. The crucial question is what the tendencies are when the constitutional courts of the EU Member States accept the principle of the supremacy of EU law. The constitutional jurisprudence of each different EU country allows conclusions to be drawn as a principle of EU law, whether the supremacy of Member States' constitutions is maintained, whether constitutional courts reserve the right to assess whether EU law is ultra vires as a protection of fundamental rights or references for a preliminary ruling, if there is such a need. Conclusions were drawn in the master's thesis, which explain how the constitutional courts of the EU Member States accept the supremacy of EU law.